

ФОНД АКТИВНИ ГРАЖДАНИ БЪЛГАРИЯ ПО ФМ НА ЕИП 2014-2021 г.

Фондация „Български адвокати за правата на човека“, в партньорство с Българския хелзинкски комитет, изпълнява тригодишен проект „Международните правозащитни стандарти на фокус“ с финансова подкрепа, предоставена от Исландия, Лихтенщайн и Норвегия по линия на Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство.

ЕЛЕКТРОННО ИЗДАНИЕ

БЮЛЕТИН

СЪДЕБНА ПРАКТИКА ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

Брой 56, януари 2021 г.

В настоящия петдесет и пети бюлетин „Съдебна практика по правата на човека“ ще намерите кратки резюмета на решения, постановени през януари 2021 г. от Европейския съд по правата на човека („ЕСПЧ“) по дела срещу други държави, както и диспозитивите на решения на Съда на Европейския съюз по дела, касаещи права на човека, от същия месец.

Бюлетинът излиза в електронен вариант и се разпространява безплатно.

Съдържание

1.	ДОПУСТИМОСТ НА ЖАЛБИТЕ ПРЕД ЕСПЧ	3
2.	ПРАВО НА ЖИВОТ	12
3.	ЗАБРАНА НА ИЗТЕЗАНИЯТА И НЕЧОВЕШКОТО ИЛИ УНИЗИТЕЛНО ОТНОШЕНИЕ	13
4.	ПРАВО НА СВОБОДА И СИГУРНОСТ	26
5.	ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВ СЪДЕБЕН ПРОЦЕС	28
6.	ПРАВО НА ЗАЧИТАНЕ НА ЛИЧНИЯ И СЕМЕЕН ЖИВОТ	42
7.	СВОБОДА НА СЪБРАНИЯТА И СДРУЖАВАНЕТО	57
8.	ЗАЩИТА НА СОБСТВЕНОСТТА.....	58
9.	ЗАБРАНА ЗА ДИСКРИМИНАЦИЯ.....	62
10.	ДРУГИ ПРАВА.....	63

Амбицията на фондация „Български адвокати за правата на човека“ е този бюлетин да достига до максимално широк кръг представители на юридическата професия и да ги подпомага в работата им по прилагане на европейските правозащитни стандарти в България.

1. ДОПУСТИМОСТ НА ЖАЛБИТЕ ПРЕД ЕСПЧ

• ДЕЛА НА ЕСПЧ СРЕЩУ ДРУГИ ДЪРЖАВИ

Руската федерация не е упражнявала „ефективен контрол“ в района на Южна Осетия и Абхазия по време на военните действия между Грузия и Русия през август 2008 г., поради което извършеното през този период не попада в нейната юрисдикция. След прекратяване на военните действия обаче, събитията на тази територия са в юрисдикцията на руската държава, тъй като тя упражнява „ефективен контрол“ над територията и сепаратистките власти. Съдът констатира „административни практики“ в нарушение на разпоредби от Конвенцията, поради неизпълнение на позитивните задължения от страна на ответната държава да защити живота, човешкото достойнство, свободата, дома, собствеността и свободата на придвижване на лица под нейна юрисдикция.

Решение на Голямото отделение по делото [Georgia v. Russia \(II\)](#) [GC] - 38263/08

Фактите: Жалбата е подадена в контекста на въоръжения конфликт, възникнал между Грузия и Руската федерация през август 2008 г. след продължителен период на постоянно нарастващо напрежение, провокации и инциденти между двете държави.

На 7 срещу 8 август 2008 г. грузинската артилерия атакувала Цхинвали, административен център на областта Южна Осетия. От 8 август 2008 г. руските наземни части навлезли в Грузия, пресичайки Абхазия и Южна Осетия, и прониквайки в съседните грузински райони. Те били подкрепяни от военно-въздушни сили и военно-морски флот в Черно море. Въоръжените битки се развивали главно в района на Южна Осетия и т.нар. „буферна зона“ в безспорна грузинска територия южно от Южна Осетия. Грузинските военни части постепенно били изтласкани и руските военни части навлезли в територии, намиращи се преди това под грузински контрол: Абхазия, Южна Осетия, Переви и „буферна зона“, включваща гранични зони на Южна Осетия и Абхазия.

На 12 август 2008 г. между Руската Федерация и Грузия с посредничеството на Европейския съюз било сключено споразумение за спиране на военните действия. То включвало незабавно спиране на враждебните действия, ограничаване използването на сила, осигуряване достъп за хуманитарна помощ, оттегляне на военните сили до предишни бази. С президентски декрет от 26 август 2008 г. Русия признала Абхазия и Южна Осетия за независими държави. Никоя друга държава в международен план до момента не е признала независимостта им. Поради забавяне от страна на Русия в изпълнението на споразумението на 8 септември 2008 г. било подписано ново споразумение за изпълнение на споразумението за спиране на военните действия (споразумението Саркози – Медведев). То задължавало руските войски да се оттеглят от граничните зони на

Абхазия и Южна Осетия в срок до 10 октомври 2008. В този срок Русия завършила изтеглянето на своите войски, разположени в буферната зона, с изключение на село Переви (област Сачхере), разположено на неоспорвана грузинска територия, от която руските войски са изтеглени на 18 октомври 2010 г.

Решението: Оплакванията на правителството жалбоподател са, че в хода на безразборните и несъразмерни атаки на руските сили и/или сепаратистките сили под техен контрол са били ранени, убити, задържани и изчезнали стотици цивилни лица. Триста хиляди души били принудени насилствено да напуснат Абхазия и Южна Осетия. Собствеността на хиляди била унищожена. Отговорността на Русия следвало да се ангажира поради тези им действия и последващата липса на ефективното им разследване. Посочва, че военните действия са довели до убийства в нарушение на чл. 2 (право на живот), нечовешкото отношение, грабежите и паленето на къщи били в нарушение на чл. 2 и чл. 3 (забрана за изтезания, нечовешко или унищожително отношение), чл. 8 (право на зачитане на личния и семейния живот) от Конвенцията и чл. 1 от Протокол 1 (защита на собствеността). Властите на Южна Осетия противозаконно били задържали 160 цивилни лица (главно жени и възрастни хора) в неподходящи условия за приблизително 15 дни. Отношението към задържаните било нечовешко и в нарушение на чл. 3 и чл. 5 от Конвенцията. Повече от 30 грузински военнопленници били третираны нечовешки и измъчвани от руските и южно-осетинските сили през месец август 2008 г. Властите на Русия, Абхазия и Южна Осетия попречили на 23 000 насилствено изселени грузински граждани да се върнат по родните си места в нарушение на чл. 2 от Протокол № 4 (свобода на придвижване). Руските войски и сепаратистки власти били ограбили и разрушили обществени училища и

библиотеки и заплашвали етнически грузински ученици и учители, което представлявало нарушение на чл. 2 от Протокол № 1 (право на образование). Руската Федерация не била провела разследване на събитията съгласно чл. 2 от Конвенцията. Позовавайки се на чл. 13 от Конвенцията, жалбоподателят се оплаква от липсата на ефективни правни средства за защита по отношение на оплакванията по членове 3, 5 и 8 от Конвенцията, чл. 1 и чл. 2 на Протокол № 1 и чл. 2 на Протокол № 4.

По допустимостта на жалбата

77-79. Първият въпрос, който стои пред Съда е дали жертвите на твърдените нарушения са били под юрисдикцията на Руската Федерация за целите на чл. 1 от Конвенцията. Правителството жалбоподател твърди, че в разглежданите периоди областите Южна Осетия и Абхазия са били под ефективна власт и контрол на Руската Федерация. Още преди конфликта последната контролирала повечето от тези райони директно, чрез своите военни части, и индиректно, чрез контролиране и поддръжка на властите в двете области, включително сепаратистки войски. Ответното правителство оспорва фактите по жалбата. Позовавайки се на решението *Banković and Others v. Belgium and Others* ((dec.) [GC], no. 52207/99) поддържа, че обстрелването или бомбардирането на територии изключвало наличието на контрол. Намесата на руските военни части била належаш отговор на агресията от страна на Грузия, която въвела Русия във военен конфликт.

81-84. За да установи коя държава е имала контрол над спорните територии и да прецени допустимостта на жалбата, Съдът разграничава военните операции, проведени по време на активната фаза на военните действия, от другите събития, които изискват разглеждане в контекста на настоящия международен въоръжен конфликт, включително тези, които са се

случили по време на „окупационната“ фаза след прекратяването на активната фаза на военните действия, както и задържането и третирането на цивилни лица и военнопленници, ограничаване свободата на движение на разселените лица, правото на образование и задължението за разследване.

85-95. Правителството жалбоподател твърди, че по делото *Hassan v. the United Kingdom* ([GC], no. 29750/09) Съдът е изяснил, че в съответствие с международното право Конвенцията продължава да се прилага по време на международни и немеждународни въоръжени конфликти. В това решение е приел, че може да вземе предвид разпоредбите на международното хуманитарно право при тълкуването на чл. 5, дори при липса на дерогация по чл. 15. След излагане на изведените в практиката си принципи Съдът посочва, че ще разгледа взаимовръзката между двата правни режима по отношение на всеки аспект на делото и всеки член от Конвенцията, за който се твърди, че е бил нарушен. По този начин той ще проверява всеки път дали е налице противоречие между разпоредбите на Конвенцията и нормите на международното хуманитарно право.

96-99. В настоящия случай Съдът също така счита, че въпросът за изчерпване на вътрешноправните средства за защита е тясно свързан с въпроса за наличието на административни практики, както твърди правителството жалбоподател. Поради това Съдът ще разгледа тези въпроси съвместно.

100. Правителството жалбоподател изтъква, че целта на жалбата е установяване на „административни практики“, нарушаващи разпоредбите на Конвенцията. Индивидуалните нарушения били посочени като илюстрация на тези „административни практики“. Жалбата целяла предотвратяването и повтарянето на такива практики от страна на ответната държава (като по отношение на нарушенията по чл. 5 от

Конвенцията, чл. 1 и 2 от Протокол № 1, и чл. 2 от Протокол № 4 да се предотврати продължаването на нарушенията), а не да се констатира всяко отделно нарушение.

101-104. Определението за понятието „административни практики“ Съдът е обобщил в решението си по делото *Georgia v. Russia (I)* (no. 13255/07) – административната практика се състои от два елемента: „повторение на действията“ и „толерирание от властта“. Що се отнася до „повторяемостта на действията“, Съдът ги описва като „натрупване на идентични или аналогични нарушения, които са достатъчно многобройни и взаимосвързани, за да се превърнат не просто в изолирани случаи или изключения, а в модел или система“. Под „толерирание от властта“ се има предвид, че незаконните действия „се толерират в смисъл, че ръководителите на непосредствено отговорните лица, макар и да знаят за тези действия, не предприемат никакви действия за тяхното наказване или за предотвратяване на повторението им; или че висшестоящ орган, изправен пред многобройни обвинения, проявява безразличие, като отказва адекватно разследване на тяхната истинност или невярност, или че в съдебното производство се отказва справедливо разглеждане на такива жалби“. Все пак следва да се отбележи, че макар тези критерии да определят обща рамка, те не посочват броя на инцидентите, които са необходими, за да може да се заключи, че е налице административна практика, което е въпрос, оставен на Съда да прецени с оглед на конкретните обстоятелства по всяко дело.

Активна фаза на военните действия:

105-144. Съдът в Страсбург многократно се е произнасял, че юрисдикцията на една държава по смисъла на чл. 1 от Конвенцията не обхваща само и единствено територията ѝ, а може да излиза и извън нея. Съдът потвърждава разбирането си, че по време на

военна операция в международен въоръжен конфликт е невъзможно да се говори за „ефективен контрол“ на дадена област докато траят военните действия. Реалността на въоръжените конфликти показва, че воюването между две вражески сили за установяване на контрол над дадена територия означава, че не е имало контрол над тази територия по време на военните действия. Това важи и за настоящия случай, тъй като бойните действия са били проведени в области, намиращи се по-рано под контрола на Грузия. Решаваща тежест Съдът придава на факта, че воденето на военни действия изключва всякаква форма на „държавна власт и контрол“ над гражданите. Поради изложеното, Съдът намира, че в настоящия казус, касаещ активната фаза на военните действия в контекста на международен въоръжен конфликт, не са били налице предпоставките, които е формулирал в своята практика, за да определи екстериториална юрисдикция на държавата ответник. Това не означава, че държавите в подобни случаи биха могли да действат извън всякаква правна рамка. Те следва да спазват правилата на международното хуманитарно право.

Като взема предвид всички тези фактори, Съдът заключава, че събитията, случили се по време на активната фаза на военните действия (8-12 август 2008 г.), не попадат под юрисдикцията на Руската федерация по смисъла на чл. 1 от Конвенцията. Следователно тази част от жалбата трябва да бъде обявена за недопустима в съответствие с чл. 35 §§ 3 (а) и 4 от Конвенцията.

Фаза на окупация след прекратяване на военните действия (споразумение за прекратяване на огъня от 12 август 2008 г.)

Юрисдикция

145-160. Правителството жалбоподател твърди, че руските въоръжени сили и южноосетинските сили са извършили убийства, малтретиране, грабежи и палежи

на домове в Южна Осетия и прилежащата „буферна зона“. Тези действия са представлявали нарушение на членове 2, 3 и 8 от Конвенцията и чл. 1 от Протокол № 1. Съдът отбелязва, че макар тези оплаквания да се отнасят само до събитията в Южна Осетия и „буферната зона“, той ще разгледа и въпроса дали Руската федерация е упражнявала „ефективен контрол“ над Абхазия след прекратяването на военните действия, тъй като това е предварителен въпрос във връзка с оплакванията по член 2 от Протокол № 4 и член 2 от Протокол № 1.

161-175. Както Съдът е посочил в своята съдебна практика, „въпросът дали дадена договаряща държава упражнява ефективен контрол върху област извън собствената си територия е въпрос на факти“. При определянето на това дали е налице ефективен контрол Съдът ще съобрази преди всичко наличието на военно присъствие на държавата в района (вж. *Loizidou v. Turkey* (по същество), 18 декември 1996 г., §§ 16 и 56, и *Paşcu and Others v. Moldova and Russia* [GC], по. 48787/99, § 387). Други показатели също могат да бъдат от значение, като например степента, в която нейната военна, икономическа и политическа подкрепа за местната подчинена администрация ѝ осигурява влияние и контрол върху региона. С оглед на събраните по делото доказателства Съдът счита, че Руската федерация е упражнявала „ефективен контрол“ по смисъла на съдебната му практика върху Южна Осетия, Абхазия и „буферната зона“ от 12 август до 10 октомври 2008 г., датата на официалното изтегляне на руските войски. Дори и след този период силното руско присъствие и зависимостта на южноосетинските и абхазките власти от Руската федерация, от която зависи оцеляването им, както се вижда поспециално от подписаните с нея споразумения за сътрудничество и помощ, показват, че е продължавала да съществува „ефективен контрол“ над Южна Осетия и Абхазия.

Оплакванията по членове 2, 3 и 8 от Конвенцията и чл. 1 от Протокол № 1

176-177. Правителството жалбоподател твърди, че след прекратяването на активните военни действия руските и южно-осетинските въоръжени сили са започнали кампания на етническо прочистване, която е продължила месеци и е приключила едва след като почти цялото етническо грузинско население на Южна Осетия е било прогонено от домовете си, а селата им са били разграбени и разрушени. Значителен брой от нарушенията на Конвенцията, за които се твърди в настоящата жалба, са били извършени зад руските линии след края на военните действия и изтеглянето на грузинските военни сили.

178. Ответното правителство оспорва фактите по жалбата, като посочва, че намесата на руските военни части била належаш отговор на агресията от страна на Грузия, което въвело Русия във военен конфликт. Атаките над села с грузински граждани били осъществявани от граждани на Осетия в отговор на грузинската военна атака. Поради особеностите на терена и разположението на селата, непосредствено едно до друго, било непосилно за руските войски да предотвратят такива действия. Руските войски се опитвали да се намесят, когато ставали свидетели на такива действия и били в състояние да го сторят. Езиковата бариера също била съществен фактор. Изключително трудно било за войниците да разграничат хора, връщащи се по родните си места, от престъпници, целящи да грабят. Грузинските граждани били задържани за тяхна сигурност поради потенциални атаки от граждани на Южна Осетия с цел отмъщение за атаката на гр. Цхинвали.

180-193. По принцип международното хуманитарно право („МХП“) се прилага в ситуация на „окупация“. Според Съда понятието „окупация“ за целите на МХП включва изискването за „ефективен

контрол“. Ако е налице „окупация“ за целите на МХП, ще е налице и „ефективен контрол“ по смисъла на практиката на Съда, въпреки че терминът „ефективен контрол“ е по-широк и обхваща ситуации, които не е задължително да са равнозначни на ситуация на „окупация“ за целите на МХП. Като се имат предвид повдигнатите по настоящото дело оплаквания, не е налице противоречие между членове 2, 3 и 8 от Конвенцията и член 1 от Протокол № 1 и правилата на МХП, приложими в ситуация на окупация.

По отношение оценката на доказателствата и установяване на фактите, Съдът препраща към принципите, установени с решението *Georgia v. Russia (I)* ([GC], no. 13255/07). Той се позовава на данните и документите, представени от страните, доклади на международни правителствени и неправителствени организации. Изискал е от страните да представят допълнителни доклади. Кредитирал е показанията на експерти и на лично разпитаните от Съда 33 свидетели в заседания от 6 до 17 юни 2016 г.

200-222. Съдът кредитира като последователна информацията, предоставена от източници като докладите на Мисията на ЕС за установяване на факти, Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа, Комисаря по правата на човека към Съвета на Европа, Amnesty International и Human Rights Watch за съществуването, след спирането на военните действия, на системна кампания на изгаряне и грабежи на домове в грузински села в Южна Осетия и т.нар. „буферна зона“. Тази информация съответства на направени сателитни снимки. Кампанията е била съпътствана от злоупотреби, извършени срещу цивилни, и по-специално безцеремонни екзекуции. Трима от разпитаните от съда грузински свидетели също споменават за такива злоупотреби срещу цивилни грузинци, извършвани от южно-осетински милиции, когато техните села са били под руски контрол. Съдът припомня, че

понятието „административна практика“ се дефинира не само от „повтарящи се действия“, но и от „толериране от властта“. Въпреки показанията на свидетели, че руските войски са се намесвали, за да предотвратят незаконно отношение спрямо цивилни, в много случаи те са били пасивни свидетели на подобни сцени. Наличието на заповед до руските военни части да защитават населението и да осъществяват миротворчески и правоприлагащи наземни операции, и предприетите от руските власти мерки са се оказали недостатъчни да предотвратят твърдените нарушения. Това може да бъде считано за „толериране от властта“ (от страна на руските власти), които не са предприели ефективно разследване на твърдените нарушения. Съдът счита, че има достатъчно налични доказателства, които му позволяват да заключи отвъд разумното съмнение, че е била налице административна практика в противоречие с членове 2 и 8 от Конвенцията и чл. 1 от Протокол 1 по отношение на убийства на цивилни, подпалването и грабежа на къщи в грузински села в Южна Осетия и „буферна зона“. Съдът отчита сериозността на извършените злоупотреби, които могат да бъдат определени като „нечовешко и унижително отношение“, поради мъките и страданията претърпени от жертвите. Последните са били обект на такова отнасяне поради етническата си принадлежност. Поради изложеното, Съдът намира тази административна практика за противоречаща и на чл. 3 от Конвенцията. Посочва също, че правилото за изчерпване на вътрешно-правните средства за защита не се прилага при установяване съществуването на административна практика. На тези основния Съдът намира нарушения на членове 2, 3 и 8 от Конвенцията и чл. 1 от Протокол № 1 и отговорността за тези нарушения е на Руската Федерация.

Отнасяне към цивилни задържани и законосъобразност на тяхното задържане – членове 3 и 5

234-237. Не е налице противоречие между чл. 3 и разпоредбите на МХП, които предвиждат хуманно отношение към задържаните лица и задържането им при подобаващи условия. Що се отнася до чл. 5, може да има такова противоречие (вж. *Hassan v. the United Kingdom* [GC], цитирано, §§ 97-98). В настоящия случай обаче такова не е налице, тъй като оправданието за задържане на цивилни лица, изтъкнато от ответното правителство, не е позволено от нито една от двете групи правила.

238-252. Въз основа на писмените доказателства по делото и свидетелските показания Съдът приема за доказан факта, че 160 грузински цивилни граждани, повечето от които възрастни и жени, са били задържани от силите на Южна Осетия в мазето на Министерството на вътрешните работи на Южна Осетия в Цхинвали между 10 и 27 август 2008 г. Грузинските граждани са били задържани главно след спиране на военните действия, поради което Съдът заключава, че те са били под юрисдикцията на Руската федерация. Показанията им, относно условията по време на задържането им, съвпадат с информацията от различни източници, налична на Съда. Ръководителят на „центъра за задържане“ споделя по време на изслушването си като свидетел, че мазето на МВР на Южна Осетия не е било предназначено да приема толкова много задържани. Мъжете и жените са били задържани заедно, нямало е достатъчно легла и не са били спазвани основни здравни и хигиенни изисквания. Въпреки че не е установено директно участие на руските сили при задържането или третирането на задържаните, фактът че грузинските граждани са били под юрисдикцията на Руската Федерация означава, че последната е била отговорна за действията на властите на Южна Осетия. Руските власти не са се

намесили, за да предотвратят отношението, предмет на оплакване, въпреки че са присъствали на местоизвършването им. Съдът припомня, че чл. 3 не се отнася единствено до причиняване на физическа болка, но също така и до психически страдания. Те могат да са следствие от създаване на състояния на мъка и страдание със средства, различни от физическото насилие (вж. *Iļina and Sarulienė v. Lithuania*, no. 32293/05, § 47), каквито безспорно са причинени на задържаните. Като взема предвид всички тези фактори, Съдът стига до заключението, че е налице административна практика, противоречаща на чл. 3 от Конвенцията, що се отнася до условията на задържане на около 160 цивилни грузински граждани и унижителните действия, на които са били изложени, които са им причинили неоспоримо страдание и трябва да се разглеждат като нечовешко и унижително отношение. Поради изложеното, Съдът намира нарушение на чл. 3 от Конвенцията.

253-256. Съдът отхвърля доводите на ответното правителство, че грузинските цивилни граждани са били задържани за собствената им безопасност. Това обяснение, което освен това е фактически оспорено в докладите на международните организации, не представлява основание за задържане по чл. 5 от Конвенцията. Наред с това задържаните не са били уведомени за причините за тяхното арестуване и задържане. Съдът заключава, че е била налице административна практика в противоречие на чл. 5 по отношение необоснованото задържане на грузински граждани през август 2008 г. и Руската Федерация е отговорна за това нарушение.

Отношение към военнопленници – чл. 3

257-258. Правителството жалбоподател твърди, че руските и южноосетинските сили са малтретирали и измъчвали повече от тридесет грузински военнопленници, след като са били заловени и поставени в плен от

вражеските сили. Двама от тях са били екзекутирани без съд и присъда, а един е бил пребит до смърт.

266-267. Не е налице противоречие между чл. 3 и разпоредбите на МХП, които предвиждат, че военнопленниците трябва да бъдат третирани хуманно и да бъдат държани при подобаващи условия.

260-281. Съдът отбелязва, че случаите на нечовешко отнасяне и мъчение на военнопленници от силите на Южна Осетия са били споменати в различни доклади на неправителствени организации. Грузинските военнопленници са били задържани в Цхинвали между 8 и 17 август 2008 г. от южноосетинските сили, поради което попадат под юрисдикцията на Руската федерация по смисъла на чл. 1 от Конвенцията.

Съдът намира, че са налице достатъчно доказателства, от които да заключи, че грузински военнопленници са били жертви на отнасяне в противоречие с чл. 3 от Конвенцията. Въпреки че не е установено директно участие на руските сили по всички казуси, фактът че грузинските военнопленници са били под юрисдикцията на Руската Федерация означава, че последната е била отговорна за действията на властите на Южна Осетия. Руските власти не са се намесили, за да предотвратят отношението, предмет на оплакване, въпреки че са присъствали на местоизвършването им. Съдът намира, че нечовешкото отношение, причинено на грузинските военнопленници следва да се счита за изтезание по смисъла на чл. 3 от Конвенцията. В своята практика Съдът е дефинирал изтезанието като нечовешко отнасяне, извършено умишлено с цел да причини много сериозно и жестоко страдание (вж. *Aksoy v. Turkey*, 18 декември 1996, § 62). В допълнение към суровостта на отнасянето, следва да има и елемент на умисъл, както е признато и в Конвенцията на ООН против изтезанията и други форми на

жестоко, нечовешко или унижително отношение или наказание, в сила от 26 юни 1987 г. Тя определя изтезанието като умишлено причиняване на силна болка или страдание с цел получаване на сведения или за да бъде (лицето) наказано или сплашено (чл. 1 от Конвенцията на ООН) (вж. *İlhan v. Turkey* [GC], no. 22277/93, § 85). Тези действия са особено сериозни, предвид факта, че са били извършени срещу военнопленници, които се ползват със специална защита по международното хуманитарно право. Съдът заключава, че е била налице административна практика в нарушение на чл. 3 от Конвенцията по отношение на актове на изтезание, на които грузинските военнопленници са били подложени, следователно е налице нарушение на чл. 3 и отговорността за това нарушение е на Руската федерация.

Свобода на придвижване на изселени лица - чл. 2 от Протокол № 4

287-301. Наличната на Съда информация от различни източници е последователна по отношение отказа на властите на Южна Осетия и Абхазия да позволят на много етнически грузинци да се завърнат в домовете си. Голям брой грузински граждани, които са избягали от конфликта, вече не живеят в Южна Осетия, а в неоспорваната грузинска територия. Въпреки това според Съда фактът, че домовете им, в които са били възпрепятствани да се завърнат, са се намирали в райони под „ефективния контрол“ на Руската федерация, както и фактът, че Руската федерация е упражнявала „ефективен контрол“ върху административните граници, са достатъчни, за да се установи юрисдикционна връзка за целите на чл. 1 между Руската федерация и въпросните грузински граждани.

В Женева са водени преговори за намиране на политически решение на този въпрос. Междувременно *de facto* властите на Южна Осетия, Абхазия и Руската Федерация, която

е имала ефективен контрол над тези територии, са имали задължение по Конвенцията да позволят на обитателите от грузински произход да се завърнат в домовете си. Съдът заключава, че липсата на възможност на собствениците да се върнат по домовете си се приравнява на административна практика в противоречие на чл. 2 от Протокол № 4. Невъзможността на грузински граждани да се приберат по домовете си е продължавала да съществува към 23 май 2018 г., датата на заседанието по същество. Поради изложеното е налице нарушение на чл. 2 от Протокол № 4 най-малкото до 23 май 2018 г. и Руската Федерация е отговорна за това нарушение.

Право на образование - чл. 2 от Протокол 1

301-314. Правителството жалбоподател твърди, че руските войски и сепаратистките власти са разграбили и унищожили обществени училища и библиотеки и са заплашвали ученици и учители от етнически грузински произход. В решението *Catan and Others v. the Republic of Moldova and Russia* [GC], nos. 43370/04 and 2 others, § 122-23, ECHR 2012 (extracts)), Съдът е посочил, че с първото изречение на чл. 2 от Протокол № 1 - „никой не може да бъде лишен от образование“ – държавите гарантират на всеки под тяхната юрисдикция правото на достъп до образователна институция. Разпоредбата не определя езика, на който следва да се извършва образованието, но правото на образование би било безполезно ако не се упражнява в полза на своите бенефициенти, т.е. на национален език или един от националните езици. В настоящия случай Съдът заключава, че не е налице нарушение на цитираната норма, тъй като в училищата в процесните територии преподаването е продължило и липсват достатъчно доказателства, които да установяват откъд разумно съмнение, че е имало инциденти в нарушение на чл. 2 от Протокол 1.

Задължение за разследване - чл. 2 от Конвенцията.

319-337. Основните принципи по отношение задължението за осъществяване на ефективно разследване по чл. 2 от Конвенцията в контекста на военен конфликт са изложени в решението *Al-Skeini and Others v. the United Kingdom [GC]*, (no. 55721/07, §§ 163-67). Съдът намира, че задължението за провеждане на ефективно разследване по чл. 2 от Конвенцията е по-широко понятие от кореспондиращото му по международното хуманитарно право. Руската Федерация е имала задължение да проведе адекватно и ефективно разследване съгласно изискванията на МХП и националното право, не само на събитията след спиране на военните действия, но и на тези, случили се по време на активната фаза на враждебните действия. В действителност, прокуратурата на Руската Федерация е направила никакви постъпки за разследване на твърденията. Вземайки предвид сериозността на извършените престъпления по време на активната фаза на враждебните действия, и мащаба и вида на откритите нарушения по време на периода на окупация, Съдът приема, че разследването, извършено от руските власти не отговоря на изискванията на чл. 2 от Конвенцията, тъй като не е било нито бързо, нито ефективно, нито независимо. Поради горното е налице нарушение на цитираната норма в процедурния ѝ аспект.

338-340. Съдът намира, че не следва да разглежда отделно оплакванията по чл. 13

във вр. с членове 3, 5 и 8 от Конвенцията, членове 1 и 2 от Протокол № 1, и чл. 2 от Протокол № 4.

Сътрудничество от страните по чл. 38 от Конвенцията

341-346. След проверка на представените документи, Съдът намира, че правителството жалбоподател се е съобразило със своето задължение да сътрудничи на Съда на основание чл. 38 от Конвенцията. Съдът изразява критиката си по отношение представянето на доказателствата и задължението на ответната държава за сътрудничество, тъй като последната е отказала предоставяне на „доклади за бойните действия“ с обяснението, че представляват „държавна тайна“, въпреки предложението на Съда да бъдат представени само извлечения, които не са конфиденциални. Ответната държава не е предложила практическо решение на проблема, което би ѝ позволило да сътрудничи на Съда, запазвайки секретната същност на определен вид информация. Поради това, Съдът заключава, че ответната държава не е изпълнила задължението си по чл. 38 от Конвенцията.

По делото част от съдиите са изразили особено мнение по някои от заключенията за нарушения, като голяма част от тях оспорват главно решението на мнозинството да приеме липса на юрисдикция на ответната държава по време на активната фаза на военните действия.

2. ПРАВО НА ЖИВОТ

- ДЕЛА НА ЕСПЧ СРЕЩУ ДРУГИ ДЪРЖАВИ

В ситуация, при която е ясно установено, че смъртта е настъпила в резултат на злополука или друго непреднамерено действие от националните власти се е изисквало да разполагат с ефективна съдебна система, която да предоставя на жалбоподателя средство за защита пред гражданските съдилища, самостоятелно или във връзка със средство за защита пред наказателните съдилища, което да позволи установяването на каквато и да е отговорност и получаването на подходящо гражданско обезщетение.

Решение по делото [Victor Laurențiu Marin v. Romania \(no. 75614/14\)](#)

Виж по-долу в раздел [„Право на справедлив съдебен процес“](#)

3. ЗАБРАНА НА ИЗТЕЗАНИЯТА И НЕЧОВЕШКОТО ИЛИ УНИЗИТЕЛНО ОТНОШЕНИЕ

- ДЕЛА НА ЕСПЧ СРЕЩУ ДРУГИ ДЪРЖАВИ

Съдът констатира множество нарушения на правата на жалбоподателите по чл. 3 (процедурен и материален аспект) при разпръскването на протестите на Майдана в Киев срещу спирането на преговорите за асоцииране на Украйна и Европейския съюз. Двама от жалбоподателите са били подложени на изтезание от страна на полицията. Отказът на полицията да позволи на задържано лице с тежки наранявания да постъпи в болница в продължение на четири дни представлява нечовешко отношение.

Решение по дело [Shmorgunov and Others v. Ukraine \(nos. 15367/14 and 13 Others\)](#)

Фактите: Жалбите касаят събитията в периода ноември 2013 г. – февруари 2014 г., когато в Украйна се провеждат поредица от протести срещу спирането на подготовката за подписване на Споразумението за асоцииране между Украйна и Европейския съюз. Протестите са известни като „Евромайдан“ или „Майдан“ и довеждат до сваляне на президента на Украйна и редица политически и конституционни промени. Първоначално протестиращите били около 100 000 души, като броят им нараснал до 800 000 души. За разпръскване на

протестиращите били мобилизирани специални полицейски сили, което довело до сблъсъци. Властите използвали и лица, извън правоохранителните служби, но свързани с полицията (titushky – частни лица, вкл. такива с криминално минало), за които се твърди, че са извършили множество нападения, отвличания и убийства на протестиращи. В центъра на Киев протестиращите издигнали барикади и окупирали няколко сгради на държавната администрация. В отговор държавата привлякла хиляди полицейски служители и военнослужещи, включително специализирани звена и в следствие на сблъсъците между протестиращите и полицията се съобщава за над 100 смъртни случая (включително 70 от огнестрелно оръжие) и за хиляди ранени протестиращи и полицаи. На 21 януари 2021 г. ЕСПЧ е постановил пет решения по жалбите на 39 души.

Събитията по делото Shmorgunov and Others са свързани с разпръскването на протести в централната част на Киев, в които са участвали жалбоподателите на различни дати между 30 ноември 2013 г. и 18 февруари 2014 г. Наред с други методи за разпръскване и контрол на тълпи полицейските служители използвали сила, включително парализиращи гранати, сълзотворен газ и пластмасови куршуми. Част от жалбоподателите били бити, някои докато изпаднат в безсъзнание. Жалбоподателят г-н Загоровка твърди, че на 1 декември е бил бит и унижаван от няколко полицаи, които са го ритали, вкл. по главата, в резултат на което на няколко пъти губил съзнание и получил черепно-мозъчна травма. Жалбоподателят г-

н Черевко твърди, че бил задържан от полицаи на 1 декември и откаран в двор, където бил бит в продължение на няколко часа. Жалбоподателите г-н Ратушный и г-н Дименко твърдят, че били бити и унижавани от полицаи на 11 декември. Жалбоподателят г-н Полтавец твърди, че на 23 декември бил бит докато загубил съзнание, след което бил откаран до полицейското управление, където бил арестуван, без в крайна сметка да му бъдат повдигнати обвинения. Други от жалбоподателите също били задържани или официално арестувани във връзка с протестите.

Във връзка с тези събития били образувани няколко наказателни производства, които довели до съдебни процеси срещу редица настоящи и бивши полицейски служители и тогавашния председател на Киевската държавна администрация. Г-н Загорюк, наред с други жалбоподатели, представил видеозапис от твърдения побой. В хода на разследването били разпитани стотици полицейски служители и много протестиращи. Разгледани са видео и фотографски доказателства и била извършена възстановка. Много от жалбоподателите били разпитани, в някои случаи повече от веднъж. Част от протестиращите впоследствие отказали да сътрудничат на разследващите.

Г-н Загорюк и г-н Черевко подали жалби срещу полицаи за упражнено срещу тях насилие от страна на полицията, в резултат на което през 2016 г. била постановена една присъда. В мотивите на присъдата се сочи, че протестиращите на Майдана не са нарушили обществения ред. Към момента все още има неприключили наказателни производства. Г-н Ратушный и г-н Дименко също подали жалби за това, че са били малтретиране от страна на полицията. Прямо трима полицейски служители били повдигнати обвинения. Единият от полицаите се укрива, но производството срещу другите двама продължава.

Продължава и наказателното производство, което е образувано по жалба на г-н Полтавец отново за твърдяно полицейско насилие.

През 2014 г. вътрешните проверки и разследвания на Министерството на вътрешните работи установили нарушения, извършени от полицаи на 30 ноември 2013 г., както и че полицаите са били провокирани и нападнати. Било констатирано също така, че не можело да бъде идентифициран служител, който да е упражнил насилие на 1 декември 2013 г. Разследването на събитията от 11 декември 2013 г., включващи г-н Ратушный и г-н Дименко, установили, че отговорните служители не са успели да контролират използването на прекомерна сила от страна на полицаи и военни.

Решението:

По твърдението за нарушение на чл. 3 от Конвенцията

Позовавайки се на чл. 3, жалбоподателите се оплакват, че са били подложени от полицията на изтезания и нечовешко и унижително отношение. В жалбите си са заявили, че поради това са претърпели физическа болка и безпокойство и са изпитали чувство на страх и унижение. Поддържат, че малтретирането им е било част от организираните и планирани усилия на властите за потушаване на протестите на Майдан чрез непропорционални средства и са имали за цел да накажат и сплашат протестиращите поради действителното им или предполагаемо участие в протестите. Г-н Загорюк се оплаква също така от неадекватно медицинско лечение по време на задържането. Наред с това жалбоподателите са изложили оплаквания за липса на ефективно разследване на въпросните събития.

321-325. Жалбоподателите твърдят също, че важни следствени действия са били забавени

или изобщо не са били проведени и че не са били отделени достатъчно ресурси за разследванията. Това е довело до загуба на решаващи доказателства, до неспособността на властите да установят точно какво се е случило, включително естеството и произхода на нараняванията на жалбоподателите, и не са били идентифицирани предполагаемите извършители. Освен това МВР е отказало да предостави информация относно самоличността на полицейските служители, участващи в разпръскването на протестиращи, и също така е използвало други средства за възпрепятстване на разследването спрямо полицейските служители, които наред с това са продължили да работят в полицията. Като цяло разследванията са продължили за дълъг период от време и не са били завършени. Няма осъдени за извършеното спрямо жалбоподателите. На жалбоподателите и на обществеността е била предоставена недостатъчна информация за разследванията. Правителството оспорва твърденията за нарушения на процедурния аспект на чл. 3 и не коментира твърденията за нарушение на материалния аспект.

Процедурен аспект

326-336. Съобразявайки се с принципа за субсидиарност, Съдът счита за уместно първо да разгледа дали оплакванията на жалбоподателите за малтретиране са били адекватно разследвани от националните власти. Задължението за провеждане на ефективно официално разследване на твърдения за действия в нарушение на чл. 3 е добре установено в практиката на Съда. За да бъде „ефективно“ едно такова разследване, както и това по чл. 2, трябва да бъде адекватно. Това означава, че разследването трябва да може да доведе до установяване на фактите и до определяне дали използваната сила е била или не е била

оправдана при обстоятелствата, както и да идентифицира и – ако е уместно – да се наложат наказания на виновните. Основната цел на разследването съгласно чл. 3 от Конвенцията е да осигури ефективното прилагане на вътрешното законодателство, забраняващо изтезанията и нечовешкото или унижително отношение и налагане на наказания по дела срещу държавни служители или органи, както и да гарантира ангажирането на отговорността им. Конвенцията изисква само да има „разследване, което може да доведе до наказание на отговорните лица“. Въпреки това резултатите от разследванията и последвалите наказателни производства, включително наложената санкция, както и взетите дисциплинарни мерки, са от значение. Това изискване не е задължение за резултат, а за средства, но всеки недостатък в разследването, който подкопава способността му да установи обстоятелствата по случая или да идентифицира отговорното лице, ще рискува да наруши изисквания стандарт за ефективност. В този контекст се подразбира изискване за бързина и независимост на лицата, които провеждат разследването. Разследването трябва да бъде задълбочено, което означава, че властите винаги трябва да правят сериозен опит да разберат какво действително се е случило и не трябва да разчитат на прибързани или необосновани заключения, за да приключат разследването си.

337-356. Съдът отбелязва, че властите незабавно са започнали официално разследване на разпръскването на протестиращите от полицията на 30 ноември 2013 г. Като се има предвид, че полицията открито е използвала значителна сила срещу протестиращите и че голяма част от видео- и фотоматериалите относно разглежданите събития са били публично достъпни, на много ранен етап от това разследване

разследващите трябва да са имали изначално поне обща информация за случилото се. Освен това, за относително кратки периоди от време (обикновено в рамките на няколко седмици) всички засегнати жалбоподатели, както и много други протестиращи, са предоставили на разследващите доста подробни сведения за предполагаемото им малтретиране и относими медицински документи. Идентифицирани са били и полицейските служители, отговорни за командването и контрола на полицейската операция по разпръскване на протестите. Въпреки това продължилото шест години разследване не е идентифицирало лица, които директно са използвали сила срещу жалбоподателите. Съдът подчертава, че несъмнено за провеждане на необходимите действия по разследването може да се изисква значително време и усилия. Също така е имало случаи, при които пострадали не са оказвали съдействие на разследването, но жалбоподателите не са сред тези лица. По-конкретно, има данни, че идентифицирането на полицейските служители, участвали в събитията на 30 ноември 2013 г., е било значително възпрепятствано, тъй като никой от тях не е имал индивидуален идентификационен номер на униформата или каската си, а много от тях са носели маски. Не са установени и разпитани лицата, които директно са употребили сила, въпреки че разследването е конкретизирало полицейските служители, които са били натоварени с командването и контрола. Преди смяната на правителството не са били направени опити да се получат документи, свързани с планирането или провеждането на полицейските операции или съответните записи на разпитите на командващите служители в рамките на разследването.

357-358. Посочените по-горе сериозни недостатъци в начина, по който властите са действали съобразно изискването за

провеждане на ефективно официално разследване и факта, че след повече от шест години не са установени обстоятелствата, свързани с предполагаемото малтретиране на жалбоподателите, както и че не са идентифицирани лицата, за които се твърди, че са използвали прекомерна сила срещу жалбоподателите, са достатъчни за Съда да установи, че до момента не е проведено ефективно разследване по оплакванията на жалбоподателите за малтретиране от страна на полицията. По изложените съображения Съдът констатира, че е налице нарушение на процедурния аспект на чл. 3 от Конвенцията.

Материално-правен аспект

359-363. Съдът отново подчертава, че чл. 3 от Конвенцията обхваща едни от най-основните ценности на демократичното общество. Той забранява по абсолютен начин изтезанията и нечовешкото или унижително отношение или наказание, независимо от поведението на жертвата. По отношение на лице, което е лишено от свобода или, най-общо казано, е изправено пред служители на реда, всяко прибягване до физическа сила, което не е било строго необходимо породено от собственото му поведение, уронва човешкото достойнство и представлява нарушение на чл. 3. Забраненото от чл. 3 малтретиране може да приеме много различни форми, вариращи от изтезания, до нечовешко или унижително отношение или отношение, което унижава дадено лице, показващо липса на уважение или омаловажаване на човешкото му достойнство или пораждащо чувство на страх, мъка или малоценност, способни да сломят моралната и физическа съпротива на индивида. При определяне дали определена форма на малтретиране трябва да се квалифицира като изтезание, трябва да се вземе предвид разграничението, въплътено в чл. 3, между това понятие и понятието за

нечовешко или унизително отношение. Както е отбелязано в предишни дела, с това разграничение Конвенцията изрично стигматизира умишленото нечовешко отношение, причиняващо много сериозни и жестоки страдания. В допълнение към тежестта на третирането има и елемент на умисъл, както е признато в член 1 от Конвенцията на ООН срещу изтезанията и други форми на жестоко, нечовешко или унизително отнасяне или наказание, който определя изтезанието като действие, с което умишлено се причинява силно физическо или психическо страдание или болка с цел, *inter alia*, да се получи информация, да се наложи наказание или лицето да бъде сплашено.

364-374. Съдът отново подчертава, че страните не спорят, че на 30 ноември 2013 г. полицията е използвала сила срещу десет от жалбоподателите и че в резултат на това са им причинени увреждания, за което са налични медицински документи. Въпреки че националните производства все още не са приключили и няма окончателна вътрешна оценка на въпроса за законността и пропорционалността на тази сила, Съдът счита, че информацията, съдържаща се в съответните материали от разследванията, може до известна степен да бъде съобразена при разглеждането на тези въпроси. По този начин, още в началото на разследването националните власти са имали достатъчно основания да считат, че няколко високопоставени служители незаконно са разпоредили на полицията да използва сила срещу протестиращите, които са участвали в денонощното бдение на Майдана, окупирайки част от пешеходната зона. В хода на официалното разследване прокуратурата е намерила достатъчно основание да считат, че протестът на 30 ноември 2013 г. е бил мирен; че повечето протестиращи, включително десетте засегнати жалбоподатели,

изглежда са оказали малка или никаква съпротива на полицията; че силата е била използвана от полицията срещу тях незаконно и че разпръскването е проведено по незаконни указания на високопоставени служители като средство за разубеждаване и потушаване на протестите на Майдана. Фактът, че полицията открито е използвала сила, за да разпръсне дори първоначалните мирни демонстрации се установява от наличните видео- и фотоматериали, показващи сцени от събитията. Доколкото наличните материали се отнасят конкретно до десетте жалбоподатели, Съдът не намира доказателства или информация, сочещи, че прибягването на полицията към физическа сила срещу тях е било строго необходимо с оглед тяхното поведение. Срещу жалбоподателите не са повдигани обвинения във връзка със събитията от 30 ноември 2013 г., нито пък има доказателства или информация в наличните материали, които да показват, че силата е била използвана срещу тях в съответствие с националното законодателство. При всичко това и като взима предвид факта, че засегнатите десет жалбоподатели са били подложени на побоища, включително с гумени и/или пластмасови палки, което е било извършено публично и е било придружено от вербална агресия в някои случаи, Съдът намира, че те са били подложени на малтретиране в нарушение на чл. 3 от Конвенцията. Въпреки че нараняванията на някои от жалбоподателите са сериозни, въз основа на наличните доказателства, Съдът не счита, че малтретирането, на което са били подложени, е било от такъв характер и тежест, че да се характеризира като изтезание. Предвид това, Съдът стига до заключение, че е налице нарушение на чл.3 от Конвенцията.

375-396. Съдът намира нарушение на процедурния аспект на чл. 3 и по отношение на разследването на събитията на Майдана

на 1 декември 2013 г. По отношение на материално-правния аспект на чл. 3 Съдът намира, че г-н Загоровка и г-н Черевко са били изтезавани от полицията.

395-433. Съдът намира нарушение на процедурния и материално-правния аспект на чл. 3 (малтретиране) и във връзка с действията на властите на Майдана на 11 декември 2013 г. и 23 януари 2014 г.

434-442. По оплакването на г-н Загоровка за липса на адекватно медицинско лечение в дните след задържането му Съдът отбелязва, че жалбоподателят е получил сериозни наранявания в ръцете на полицията, включително сътресение на мозъка и нараняване на дясното око. Вярно е, че жалбоподателят е бил прегледан от медицински персонал незабавно, в рамките на няколко часа. Въпреки това в продължение на около четири дни полицията е отказвала да му позволи да остане в болница и да получи лечението, препоръчано от лекарите като спешно необходимо, въпреки че той многократно се е оплаквал от остра болка и от общото си лошо здравословно състояние. Изглежда, че между 1 и 5 декември 2013 г. той не е получил нищо повече от лепенка (превръзка) и болкоуспокояващо. Обяснението на правителството за това четиридневно забавяне е неубедително. Макар че очевидно в болницата, в която жалбоподателят първоначално е бил отведен, не е имало специални отделения за задържани лица, не е доказано, че е било невъзможно да бъде хоспитализиран на друго място или да се намери подходящо решение, така че да му се осигури адекватна здравна помощ без забавяне. Поради това Съдът констатира, че след малтретиране, равностойно на изтезание, от страна на полицията, властите не са реагирали адекватно на здравословните проблеми на жалбоподателя, докато той е

бил задържан между 1 и 5 декември 2013 г. Съдът счита, че действията и бездействията на властите в това отношение са представлявали малтретиране, надхвърлящо прага на суровост по чл. 3 от Конвенцията.

Оплакването за нарушение на чл.5, § 1(c)

463-477. По отношение на четиримата жалбоподатели, направили оплакване, че са били незаконно задържани Съдът констатира, че според национални дела, водени срещу тях, жалбоподателите са били заподозрени, че са извършили престъпления, свързани с масови безредици по време на протестите на Майдана. Относно доказателствата за „обосновано подозрение“, че са извършили такива престъпления, Съдът отбелязва, първо, че разследващите се позовават на писмените изявления на полицейски служители и/или доклади, изготвени от полицията. Въпреки това на Съда не са предоставени копия на съответните изявления или доклади, нито подробности за тези изявления или доклади, съдържащи се в свързаните с тях следствени или съдебни решения или становищата на страните. Следователно е останало неизяснено каква информация се съдържа в писмените изявления на полицейски служители и/или доклади, изготвени от полицията, на които разследващите са разчитали. Полицията е претърсила четиримата жалбоподатели по време на ареста им и не намерила опасни предмети, които според властите са били използвани по време на протестите на Майдана. Съдът отбелязва, че за да мотивират задържането на жалбоподателите националните съдилища просто са възпроизвели или са се позовали на твърденията на разследващите. Въпреки че жалбоподателите отричали да са извършили каквото и да е престъпление и са посочили липсата на съответни доказателства в това отношение, съдилищата не са обоснали

защо подозрението в извършване на престъпление се счита за основателно. Съдът отбелязва, че националните съдилища са се позовали основно на сериозността на обвиненията срещу жалбоподателите и са подхождали формално без да коментират конкретни факти или да се обсъдят алтернативни превантивни мерки. Съдилищата не са предоставили допълнителни подробности или не са обсъдили нито един от конкретните аргументи, изложените от жалбоподателите, оспорващи задържането им, въпреки че тези аргументи не изглеждат да са неотнормими и без значение. По мнение на Съда фактите, касаещи конкретно четиримата жалбоподатели, и индикациите, които могат да се извлекат от материалите, сочат към голяма вероятност арестите и задържанятия на жалбоподателите да съставляват част от по-мощна стратегия за справяне и потушаване на протестите. В обобщение, въз основа на всички налични материали, Съдът намира, че в случаите на жалбоподателите не е бил спазен минималният стандарт, установен от член 5, § 1(с) от Конвенцията за основателността на подозрението и че задържането им е било произволно.

Оплакване за нарушение на чл.11

482. Позовавайки се главно на чл. 11 от Конвенцията, но в някои жалби и на членове 7 и 10, част от жалбоподатели твърдят, че са били произволно лишени от правото си свободно да изразяват политическите си възгледи чрез участие в протестите на Майдана.

483-495. Правото на свобода на събранията е основно право в демократичното общество и, подобно на правото на свобода на изразяване, е една от основите на такова общество и като такова не трябва да се тълкува ограничително. Съдът отново

подчертава, че за да установи дали жалбоподателите могат да претендират за защитата на чл. 11, се взема предвид (i) дали събранието е имало за цел да бъде мирно или организаторите са имали насилствени намерения; (ii) дали жалбоподателите са демонстрирали насилствени намерения, когато са се присъединили към събранието и (iii) дали жалбоподателите са нанесли телесна повреда на някого. При разглеждане на оплакванията по чл. 3, Съдът е отбелязал, че няма доказателства или информация, които да показват, че прибегването на полицията до физическа сила срещу тези жалбоподатели по време на разпръскването е било строго необходимо и обусловено от тяхното поведение. В тази връзка Съдът съобразява съответните национални и международни източници, удостоверяващи факта, че повечето протестиращи, включително десетте засегнати жалбоподатели, изглеждат да са оказали слаба или никаква съпротива срещу полицията по време на разпръскването на протеста.

По делото са налице достатъчно данни, че бързото прибегване на властите до прекомерна и на моменти брутална сила срещу протестиращите, по-специално на 30 ноември 2013 г., както и случаите на неоправдано задържане, изглеждат да са нарушили първоначално мирното протичане на протеста и са довели до ескалация на насилието, ако не и са допринесли за нея. След това разпръскване броят на участващите лица значително се е увеличил, а мащабът на протестите е станал по-голям.

а) Дали жалбоподателите са се ползвали от защитата на член 11

496-505. Повечето от протестиращите, включително десетимата жалбоподатели, изглеждат да са оказали малка или никаква съпротива на полицията по време на разпръскването на 30 ноември 2013 г. Още

двама жалбоподатели са участвали в протестите в ранните часове на 11 декември. Въпреки че към този момент протестиращите са издигнали барикади, поставили са палатки и платформи и са окупирали няколко административни сгради, няма информация, която да показва, че първоначалната цел на протестиращите протестите да пречат, но да бъдат мирни, се е променила към този момент. В хода на разпръскването на тази дата някои от протестиращите изглежда са оказали съпротива на полицията, но жалбоподателите не са оказали такава. Други двама жалбоподатели са участвали в протести през януари-февруари 2014 г., при които е имало значително по-ожесточени сблъсъци между полицията и протестиращите, довели до раняването на много хора и смъртта на няколко полицаи. Въпреки това няма доказателства, които да показват, че конкретните жалбоподатели са имали намерение да извършат или да участват в актове на насилие или да окажат съпротива на полицията. Следователно всеки от тях се е ползвал от защитата на чл. 11.

б) Дали е налице оправдана намеса

506-517. Властите са задържали няколко от засегнатите жалбоподатели, а също така са използвали сила срещу много от тях във връзка с участието им в протестите. Тези мерки са довели до прекратяване на участието им в протестите на посочените дати, което е равносилно на намеса в свободата им на мирни събрания. Съдът изхожда от предположението, че намесите са преследвали легитимна цел и са имали основание във вътрешното право, като в същото време повтаря проблемите, свързани с качеството на приложимото вътрешно законодателство, които е установил по предишни украински дела във връзка с чл. 11. Съдът обаче подчертава, че във

вътрешното право не е имало правно основание властите да използват услугите на *titushky* в каквито и да било операции по опазване на обществения ред с цел разпръскване, задържане и справяне с протестиращите.

518-521. Съдът вече е установил, че третирането на част от жалбоподатели е било в нарушение на членове 3 и/или 5. Тези констатации биха могли да бъдат достатъчни, за да се заключи, че е налице непропорционална намеса по чл. 11, поради неоправданата употреба на сила срещу тях от страна на полицията, която е довела до прекратяване на участието им в протестите. Въпреки това Съдът отбелязва също така, че във връзка с оплакванията по членове 3 и/или 5 на съответните жалбоподатели е имало признаци, че действията на властите по отношение на протестиращите като цяло са изглеждали като част от целенасочена стратегия за прекратяване и по-нататъшно възпрепятстване на протестите на Майдана. Разглеждайки съответните жалби и повдигнатите в тях оплаквания като цяло, Съдът не може да не заключи, че нарастващото насилие от страна на властите при разпръскването на поредицата от протести и приемането на репресивните мерки, разгледани по това и други дела за Майдана, очевидно е имало сериозния потенциал, ако не и цел по отношение на някои правоохранителни органи, да възпре протестиращите и обществото като цяло от участие в протестите и по-общо от участие в открит политически дебат.

С оглед на гореизложеното намесата в правата на всички засегнати жалбоподатели е била непропорционална на всички законни цели, които те биха могли да преследват, и следователно не е била необходима в едно демократично общество.

Въпреки че Съдът съзнава трудностите, които държавите могат да срещнат при поддържането на реда и дисциплината в затворите и че неподчинението на задържаните може бързо да прерасне в насилие, доживотната присъда не може да оправдае рутинното и продължително използване на белезници, което не се основава на конкретни опасения за сигурността или на личността на затворника и не подлежи на редовно преразглеждане. Освен това, ограничителните мерки срещу доживотно осъдени затворници могат да се приемат само като пропорционален отговор на конкретен риск за времето, строго необходимо за противодействие на този риск. Всяка мярка, която накърнява самочувствието или самооценката в очите на другите, особено когато трае продължително време, трябва да се счита за потенциално „унизителна“

Решение по делото [Shlykov and Others v. Russia \(nos. 78638/11, 6086/14, 11402/17\)](#)

Фактите: Жалбоподателите г-н Шликов, г-н Керекеша, г-н Пулялин и г-н Коростелев са руски граждани, осъдени на доживотен затвор за извършване на различни престъпления. Жалбоподателите изтърпявали наказанията си в исправителни колонии и затвори, където рутинно им били поставяни белезници при всяко напускане на килиите си на основание, че били осъдени на доживотен затвор за тежки престъпления, че имали дисциплинарни досиета или защото били поставени под наблюдение като опасни затворници от комисията за превантивни

мерки (затворническата комисия). В някои случаи комисията провеждала изслушвания в отсъствието на жалбоподателите. Персоналът на затворите използвал белезници, когато жалбоподателите били отвеждани в баните, на разходка, на среща с адвокат, с разследващи органи или прокурори, както и при претърсване на килиите и личните им вещи.

Г-н Шликов изтърпявал своето наказание от 4 март 2001 г. Бил изолиран в отделна килия, имал право на една или две разходки в седмицата за час и половина, стоял прав с вдигнати ръце и лице към стената при всяко влизане на надзиратели в килията, имал право да използва душ веднъж в седмицата за 10 минути, едно телефонно обаждане в седмицата, както и нямал право на сън през деня, нямал право на физически упражнения или да събува обувките си. Изкуствената светлина в килията му не се изключвала дори през нощта, а телевизор ползвал само с разрешение на надзирателите.

Г-н Керекеша бил осъден на 24 декември 1998 г. В периода 22 юли 2005 г. до 23 май 2013 г. изтърпявал наказанието си в затвор в област Красноярск. На 10 юни 2012 г. затворническата комисия го поставила под наблюдение, тъй като можел да извърши бягство или да прояви агресия спрямо служителите на затвора. На 12 август 2013 г. жалбоподателят отправил питане към Федералната служба за изпълнение на наказанията (ФСИН) на какво основание му били поставяни белезници в затвора. На 12 септември 2013 г. получил отговор, че съгласно вътрешните правила затворниците се извеждат от килиите с белезници по начин, който позволява на надзирателите да виждат ръцете им. В отговора си ФСИН се позовава на съдебно решение, съгласно което тази мярка е законосъобразна и няма за цел да подлага на унижение затворниците.

Г-н Пулялин и г-н Коростелев изтърпявали наказанията си за период от 2 години в

изправителна колония. И на двамата рутинно били поставяни белезници, както и били поставени под наблюдение, поради опасност от бягство, след заседание на затворническата комисия в тяхно отсъствие и преглеждане на затворническите им досиета. Жалбоподателите оспорили мярката рутинно да им бъдат поставяни белезници и претендирали обезщетение. Съдът отхвърлил жалбите с мотив, че използването на белезници било необходима охранителна мярка, тъй като били класифицирани като затворници, които могат да осъществят бягство или да наранят друго. Жалбоподателите не били допуснати до съдебно заседание. Върховният съд на Република Коми потвърдила решенията на първоинстанционния съд като жалбоподателите отново били лишени от участие в съдебно заседание.

Решението:

Оплакването за нарушение на чл. 3 от Конвенцията

Жалбоподателите се оплакват, че рутинно им били поставяни белезници на единствено основание, че изтърпяват наказание доживотен затвор. Г-н Шликов оспорва и съвместимостта на режима, при който изтърпява наказанието си, с Конвенцията.

49. Правителството оспорва допустимостта на жалбата на г-н Керекеша, тъй като не бил изчерпил ефективно вътрешноправно средство за защита, и по-конкретно, че е могъл да се обърне с жалба до прокурора или с жалба до съда. Правителството не прави такова възражение по отношение жалбата на г-н Шликов. Правителството възражава, че жалбите на г-н Шликов и на г-н Керекеша са подадени извън срокът от 6 месеца. По същество правителството отрича мерките да се прилагат само на основание, че жалбоподателите са осъдени на доживотен затвор, твърдейки че мерките са законосъобразни, основаващи се на

мотивирани заповеди на затворническата администрация и напълно оправдани с оглед на тежестта на извършените от тях престъпления, тяхното поведение и необходимостта от поддържане на реда и дисциплината в затвора. По-специално се посочва, че г-н Керекеша е санкциониран дванадесет пъти за нарушаване на дисциплинарите правила.

По допустимостта на жалбите

51-56. Съдът отхвърля първото възражение по допустимостта, позовавайки се на решението *Ananyev and Others v. Russia*, (nos. 42525/07 и 60800/08, § 94), където вече е установил, че жалбата до наблюдаващия прокурор не е ефективно правно средство за защита, защото няма законово изискване прокурорът да изслуша жалбоподателя или да гарантира ефективното му участие в последвалото производство, което би се развило изцяло между прокурора и административния орган, а жалбоподателят има единствено право да получи информация как е разгледана жалбата му. По отношение на възможността да се претендира обезщетение пред гражданския съд, Съдът посочва, че това би могло да бъде ефективно правно средство, но към процесния период е била налице съдебна практика, която потвърждавала рутинното използване на белезници по отношение на осъдените на доживотен затворен. Като се имат предвид специфичните обстоятелства по делото и липсата на примери за съдебна практика в обратния смисъл, не може да се очаква жалбоподателят по настоящото дело да е прибегнал до това средство за защита.

57-61. По отношение на срока Съдът отново подчертава, че в случаите на продължаваща ситуация шестмесечният срок тече от нейното прекратяване. Продължаваща е ситуация, при която се извършват непрекъснато действия от страна на държавата, с които се нарушават правата на жалбоподателя. В случай на повторение на

едни и същи събития, като например поставяне на белезници на жалбоподателите при всяко напускане на килиите, дори ако това не продължава цял ден, липсата на каквато и да било значителна промяна в ограничителните мерки, на които те са рутинно подлагани, представлява „продължаваща ситуация“, която обуславя компетентността на Съда.

По същество на жалбите

69-71. В контекста на лишаването от свобода, Съдът отбелязва, че за да попадне в обхвата на чл. 3, страданието и унижението във всички случаи трябва да надхвърлят неизбежния елемент на страдание и унижение, свързан със задържането. Държавата трябва да гарантира, че дадено лице е задържано при условия, съвместими с уважението на човешкото достойнство, че начинът и методът на изпълнение на мярката не го излагат на трудности с интензитет, надвишаващ неизбежното ниво на страдание присъщо на задържането, и че предвид практическите изисквания за лишаване от свобода, здравето и благосъстоянието му са адекватно обезпечени. Дори липсата на намерение да бъде унижен задържания не изключва възможността за нарушение на чл. 3. Държавата е длъжна да организира своята затворническа система по такъв начин, че да гарантира зачитането на достойнството на задържаните, независимо от финансови или логистични затруднения.

72-73. Съдът е постановявал, че използването на белезници или други средства за задържане обикновено не поставя въпрос по чл. 3 от Конвенцията, когато мярката е наложена във връзка със законно задържане и не води до употреба на сила или публично показване, надхвърлящи разумно считаното за необходимо (вж. *Kashavelov v. Bulgaria*, no. 891/05, § 38), но винаги следва да се съобразяват конкретните обстоятелства. Използването на белезници може да бъде оправдано в конкретни случаи,

като например при прехвърляне извън затвора (вж. *Garriguenc v. France* (dec.), no. 21148/02); когато се използват за кратки периоди от време (вж. *Kuzmenko v. Russia*, no. 18541/04, § 45) или когато представлява индивидуална и периодично преразглеждана мярка по отношение на жалбоподателя, която е свързана с лична оценка на риска въз основа на неговото поведение (вж. *Julin v. Estonia*, № 16563/08 и 3 други, §§ 129-130, където белезниците са били поставени в отговор на нарушаването на обществения ред от страна на жалбоподателя и мярката е трябвало да бъде преразглеждана веднъж месечно).

74-75. Системното поставяне на белезници на затворник при извеждането му от килията само по себе си се е нарушение на чл. 3, когато мярката не е оправдана по никакъв начин и се прилага в продължение на дълго време – тринадесет години (цитираното *Kashavelov v. Bulgaria*), четирнадесет години (вж. *Enache v. Romania*, no. 10662/06, § 61) или 5 месеца (вж. *Goriunov v. the Republic of Moldova*, no. 14466/12, § 33). Съдът също така многократно е постановявал, че поставянето на белезници на болно или уязвимо лице е непропорционално на изискванията за сигурност и означава неоправдано унижение, независимо дали е умишлено или не (вж. *Korneykova and Korneykov v. Ukraine*, no. 56660/12, §§ 112-16). В обобщение, когато оценява нивото на суровост в контекста на поставяне на белезници, Съдът взема предвид тежестта на присъдата на жалбоподателя, неговото криминално досие и проявите на насилие в миналото; съответствие на мярката с вътрешното законодателство; законосъобразността на задържането, публичния характер на третирането, последиците за здравето здравословното състояние на жалбоподателя и други мерки за сигурност, като надзиратели и кучета; и периода, в който се прилага мярката.

77-80. В настоящия случай обаче мярката е била налагана за дълги периоди от време всеки път, когато жалбоподателите напускали килиите си. На г-н Шликов рутинно се поставят белезници от 4 март 2001 г. (в продължение на около деветнадесет години), а в материалите по делото няма доказателства, че мярката е била обект на редовно преразглеждане или прилагането ѝ да е прекратено. На г-н Керекеша са били поставяни белезници в продължение на 7 години и 10 месеца, другите двама жалбоподатели са били обект на тази мярка за период от близо две години. Въпреки че прилагането на мярката не е станала обществено достояние, Съдът не може да пренебрегне факта, че особено за затворник, изтърпяващ наказание лишаване от свобода за дълъг период от време, неговият вид и взаимоотношения с другите могат да са важни за собственото му самочувствие. Следователно всяка мярка, която накърнява самочувствието или самооценката в очите на другите, особено когато трае продължително време, трябва да се счита за потенциално „унизителна“.

81-89. В настоящия случай дори вътрешното законодателство не предвижда затворниците, осъдени на доживотен затвор, да бъдат оковани с белезници всеки път, когато напускат килията си, а изисква преценка дали затворникът представлява опасност или има възможност да се укрие. Поради тази причина Съдът счита, че е налице фактическа презумпция за използване на белезници по отношение на осъдени на доживотен затвор, която не се основава на вътрешното законодателство. Въпреки това, когато тази презумпция се прилага, затворниците нямат възможност да променят своето положение, доколкото няма данни наложените мерки да се преразглеждат редовно или да се приемат доклади за поведението на затворниците, поставени под наблюдение, или да са преразгледани решенията за налагането им,

както и да е извършена каквато и да било оценка на риска. По отношение на г-н Шликов явно мярката е била прилагана само на основание, че е осъден на доживотен затвор. Спрямо г-н Керекеша поне за част от разглеждания период мярката не е била наложена на основание индивидуални съображения за сигурност, а по отношение на другите двама жалбоподатели мярката е била наложена от комисия, но липсва преценка на необходимостта от ползването на белезници през разглежданите близо две години.

91-92. Съдът припомня, че ограничителни мерки могат да се прилагат само пропорционално като отговор на конкретен риск и само за времето, строго необходимо за противодействие на този риск. Поради изложеното Съдът намира, че на жалбоподателите са поставяни белезници за продължителни периоди от време, без съответна оценка на индивидуалното им положение, при липса на каквато и да е редовна преценка дали прилагането на въпросната мярка е било подходящо или е преследвано конкретна цел. Следователно е налице нарушение на чл. 3.

93-95. Съдът намира и допълнително нарушение на чл. 3 с оглед режима на лишаване от свобода, на който е бил подложен на г-н Шликов – изолацията и ограниченото движение на открито са довели до интензивно и продължително чувство на самота и скука, което е причинило значителен стрес на жалбоподателя, а липсата на подходяща психическа и физическа стимулация може да доведе до синдром на институционализация, т.е. загуба на социални умения и индивидуални личностови характеристики.

Оплакването за нарушение на чл. 6 от Конвенцията

Г-н Пулялин и г-н Коростелев повдигат оплакване, че гражданското производство, в

което те са оспорили използването на бележници и са потърсили обезщетение, е било проведено в тяхно отсъствие, тъй като вътрешното право не предвиждало участието на затворници в гражданско производство.

102. Съдът отново подчертава, че на жалбоподателите не е била предоставена възможност да участват в съдебни заседания в гражданско производство, в което са били страни. Анализът на Съда на твърдяно нарушение на правото на справедлив процес в случаи, в които лишени от свобода жалбоподатели се оплакват, че не са присъствали по време на съдебни заседания в гражданското производство, включва следните елементи: проверка на начина, по който националните съдилища преценяват

дали естеството на спора изисква лично участие на жалбоподателите, и проверка дали националните съдилища въвеждат някакви процесуални мерки, целящи да гарантират ефективното им участие в производството (вж. *Yevdokimov and Others v. Russia* (nos. 27236/05 and 10 others, § 48).

104. В настоящия случай националните съдилища са лишили жалбоподателите от възможността да изложат своите доводи ефективно и не са изпълнили задължението си да гарантират спазването на принципа на справедлив процес, поради което Съдът намира, че е налице нарушение на чл. 6, § 1 от Конвенцията.

4. ПРАВО НА СВОБОДА И СИГУРНОСТ

- РЕШЕНИЯ НА СЪДА НА ЕС

1. Член 6, § 1 от Рамково решение 2002/584/ПВР относно европейската заповед за арест и процедурите за предаване между държавите членки, изменено с Рамково решение 2009/299/ПВР, трябва да се тълкува в смисъл, че качеството на „издаващ съдебен орган“ по смисъла на тази разпоредба не е обусловено от наличието на възможност за упражняване на съдебен контрол върху решението за издаване на европейската заповед за арест и върху националния акт, на който се основава последната.

2. Член 8, § 1, буква в) от Рамково решение 2002/584, изменено с Рамково решение 2009/299, трябва да се тълкува в смисъл, че европейска заповед за арест следва да се счита за невалидна, когато не е издадена въз основа на „[национална] заповед за задържане или друг подлежащ на изпълнение съдебен акт със същата юридическа сила“ по смисъла на тази разпоредба. Това понятие се отнася до постановените от съдебен орган национални мерки за издирване и задържане на обвиняемо лице, които имат за цел довеждането му пред съда за извършване на процесуални действия по наказателното производство. Запитващата юрисдикция следва да провери дали национален акт за привличане на обвиняем, като този, въз основа на който е издадена разглежданата в главното производство европейска заповед за

арест, поражда такива правни последици.

3. Когато в законодателството на издаващата държава членка липсват разпоредби, предвиждащи правно средство за защита с цел осъществяването на съдебен контрол върху условията за издаване на европейска заповед за арест от орган, който, въпреки че участва в правораздаването на тази държава членка, сам по себе си не е юрисдикция, Рамково решение 2002/584, изменено с Рамково решение 2009/299, разглеждано във връзка с правото на ефективна съдебна защита, гарантирано с член 47 от Хартата, трябва да се тълкува в смисъл, че позволява на националната юрисдикция, пред която се оспорва законосъобразността на задържането под стража на лице, предадено в изпълнение на европейска заповед за арест, издадена въз основа на национален акт, който не може да се квалифицира като „[национална] заповед за задържане или друг подлежащ на изпълнение съдебен акт със същата юридическа сила“ по смисъла на член 8, § 1, буква в) от това рамково решение, и пред която в рамките на това производство е изтъкнато основание за невалидност на европейската заповед за арест с оглед на правото на Съюза, да обяви, че е компетентна да извърши такъв съдебен контрол за валидност.

Рамково решение 2002/584, изменено с Рамково решение 2009/299, разглеждано във връзка с правото на ефективна съдебна защита, гарантирано с член 47 от Хартата, трябва да се тълкува в смисъл, че не изисква констатацията на националната юрисдикция, че съответната европейска заповед за арест е издадена в нарушение на член 8, § 1, буква в) от това рамково решение, тъй като не се основава на „[национална] заповед за задържане или друг подлежащ на изпълнение съдебен акт със същата юридическа сила“ по смисъла на тази разпоредба, да има за последица освобождаването на лицето, спрямо което е взета мярка за неотклонение задържане под стража, след предаването му от изпълняващата държава членка на издаващата държава членка. При това положение запитващата юрисдикция следва да реши в съответствие с националното си право какви последици може да породят липсата на такъв национален акт като правно основание за издаване на разглежданата европейска заповед за арест спрямо решението за продължаване или прекратяване на задържането под стража на обвиняемия.

Решение на СЕС по дело [C-414/20 PPU](#)

По преюдициално запитване отправено от Специализиран наказателен съд, България

Член 4, и по-специално § 3 от него, член 6, § 2 и член 7, § 1 от Директива 2012/13/ЕС на относно правото на информация в наказателното производство трябва да се тълкуват в смисъл, че правата по тези разпоредби не се прилагат по отношение на лицата, които са задържани с цел изпълнение на европейска заповед за арест.

Решение на СЕС по дело [C-649/19](#)

По преюдициално запитване, отправено от Специализиран наказателен съд, България

5. ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВ СЪДЕБЕН ПРОЦЕС

- ДЕЛА НА ЕСПЧ СРЕЩУ ДРУГИ ДЪРЖАВИ

Законодателството, което не предвижда участието на затворници в гражданско производство, в което те са оспорвали, че затвора рутинно са им били поставяни белезници и са претендирали обезщетение е в нарушение на правото на справедлив съдебен процес.

Решение по делото [Shlykov and Others v. Russia \(nos. 78638/11, 6086/14, 11402/17\)](#)

Виж по-горе в раздел „[Забрана на изтезанията и нечовешкото и унижително отношение](#)“

Невъзможността на жалбоподателя да бъде предоставена безплатно недостъпната му поради липса на финансови средства правна помощ под формата на представителство от адвокат в производството, в което му е наложена мярка административно наблюдение за срок от 8 години след изтърпяването на наказанието му за извършено престъпление, в случая го е поставила в явно по-неблагоприятно положение от правно подпомаганата насрещна страна, в нарушение на неговото право на справедлив съдебен процес, особено предвид сериозния интерес, свързан

с личния му живот и със свободата му на придвижване и затрудненията, които е срещнал при подготовката на защитата си.

Решение по делото [Timofeyev et Postupkin c. Russie \(n°s 45431/14, 22769/15\)](#)

Виж по-долу в раздел „[Други права](#)“

Публична среща и споразумение по процедурни въпроси между Върховния съд и Министерството на отбраната, ответник по висящо съдебно производство, относно правилното изчисление на заплатите в армията, не накарнява обективния тест за безпристрастност на съдиите от Върховния съд.

Решение по делото [Svilengaćanin and Others v. Serbia \(no. 50104/10 and nine other applications\)](#)

Фактите: Жалбоподателите са 11 сръбски граждани, които подават общо 10 жалби. Всички те са настоящи, бивши или пенсионирани военни, служили в армията на Югославия, а по-късно в тази на Държавен съюз Сърбия и Черна гора. Те твърдят, че в

продължение на години заплатите им не са били калкулирани правилно. Съгласно секретен доклад на Министерство на отбраната от 7 февруари 2003 г. и 20 март 2006 г., заплатите за 2001 г. и 2002 г. не са били изчислени съгласно относимото национално законодателство.

В 7 случая жалбоподателите оспорили формирането на техните заплати по административен ред, но административните органи отказали да разгледат жалбите поради липса на компетентност. Върховният военен съд постановил, че това било гражданскоправен спор и трябвало да се разгледа от общите съдилища.

Между 2003 г. и 2007 г. жалбоподателите, наред с други 20 000 засегнати лица, предявили граждански иски срещу държавата за имуществени вреди в резултат на незаконни действия на държавата и заплащане на разликата в заплатите. Решенията на първоинстанционните съдилища в случаите на жалбоподателите и други 910 души били в полза на ишците.

На неуточнена дата преди март 2004 г. се провела среща между председателя на Върховния съд (ВС), председателя на гражданското отделение на ВС, председател на един от първоинстанционните съдилища и представител на министерство на отбраната – ответник по иска. Целта на срещата била да се обсъди как съдилищата да се справят с наплива от подобни иски. Било постигнато принципно съгласие първоинстанционният съд да постанови частично решение относно правното основание на иска, а ВС да се произнесе окончателно по неговата допустимост и основателност. Ако ВС уважал иска, то след това министерството щяло да уреди извънсъдебно всички висящи дела. Жалбоподателите твърдят, че след срещата

практиката на гражданските съдилища се променя.

През 2005 г. с тълкувателно решение ВС постановил, че исковите следвало да се разгледат по административен ред, доколкото възнагражденията на служителите се определяли с административен акт.

В периода 2007-2010 г. ВС отхвърлил като недопустими исковите на всички жалбоподатели. Жалбоподателите подали конституционни жалби за нарушение на правото им на справедлив съдебен процес поради липса на безпристрастност от страна на Върховния съд, който приел решение в резултат на срещата между представители на съда и министерството.

Решението:

Оплакването за нарушение на чл. 6 от Конвенцията

Жалбоподателите се оплакват, че е нарушено правото им на справедлив съдебен процес поради липса на безпристрастност от страна на ВС. По-конкретно, те твърдят, че след среща между представител на ВС и на Министерство на отбраната, ответник в гражданското производство, ВС постановява съдебно решение, което оказва влияние върху практиката на съдилища във вреда на жалбоподателите.

54-55. Правителството оспорва жалбата. Твърди, че не може да се повдига въпросът за безпристрастността на Върховния съд, тъй като срещата е била публична и е имала за цел да запознае съда с комплексните факти по отношение на определяне на възнагражденията и едновременното прилагане на множество нормативни актове, което прави случаите още по-сложни. Правителството посочва също, че жалбоподателите са избрали неподходящ начин за търсене на обезщетение, защото са

могли да използват административния ред, който е съществуващо и ефективно правно средство за защита.

57-64. Съдът посочва, че съгласно установената му практика наличието на безпристрастност за целите на чл. 6 трябва да се определя съгласно субективен тест, като се вземе предвид личното убеждение и поведението на определен съдия, т.е. да се изследва въпросът дали съдията е имал някакви лични предразсъдъци или пристрастия; а също и съгласно обективен тест, т.е. да се установи дали самият съд или негов състав предлагат достатъчни гаранции, за да изключи всяко легитимно съмнение по отношение на неговата безпристрастност (вж. *Ramos Nunes de Carvalho e Sá v. Portugal [GC], nos. 55391/13 and 2 others*, § 145). По отношение на субективния тест, Съдът подчертава, че безпристрастността на отделния съдия се презумира до доказване на противното. Що се отнася до обективния тест, необходимо е да се прецени, независимо от поведението на съдията, дали са налице факти, които могат да предизвикат съмнение относно неговата безпристрастност. При определянето дали е налице легитимна причина за съмнение относно безпристрастността на конкретен съдия или съдебен състав, позицията на съответното лице е важна, но не е решаваща. Решаващо е дали опасенията за липса на безпристрастност могат да се приемат за обективно обосновани (вж. *Wettstein v. Switzerland, no. 33958/96, § 44*). Обективният тест засяга най-вече йерархични и други зависимости между съдията и други участници в производството. Съдът подчертава, че в такива случаи е заложено доверието, което съдилищата в едно демократично общество трябва да вдъхват на обществото. Поради тази причина, всеки съдия, по отношение на когото е налице легитимно опасение за неговата безпристрастност, трябва да си направи отвод (вж.

Castillo Algar v. Spain, 28 октомври 1998 г. § 45). Не на последно място съдът подчертава значимостта на разделението на властите, както и важността на защитата на независимостта на съдебната власт.

67-70. Съдът посочва, че пред националните съдилища са били предявени множество иски, включително от жалбоподателите, срещу изпълнителната власт (Министерството на отбраната), по сложен фактически и правен въпрос, който би могъл да повлияе значително на държавния бюджет. На фона на това е оправдано Върховният съд да търси методи за ефективно справяне с голям брой дела на национално ниво, особено ако те повдигат предварителни въпроси относно компетентността на съдилищата, които той следва да разреши, или ако например резултатът може да доведе до извънсъдебни споразумения. В това отношение съдилищата могат да влизат в институционални отношения, доколкото това е в съответствие с изискването за безпристрастност на съдиите. По-специално, те трябва да постигнат подходящ баланс между необходимостта да се запази безпристрастността и нейната видимост, от една страна, и интереса на съдилищата от получаване на информация, свързана с решаването или ефективното справяне с наплива от дела, от друга страна. Срещите с всяка заинтересована страна, още повече с държавен орган, по въпроси, които са предмет на висящ или предвидим бъдещ съдебен процес, трябва да се провеждат по начин, който да не поставя под съмнение процеса на вземане на решения и да не подкопава общественото доверие, което съдилищата трябва да вдъхват на обществото.

71-72. Съдът отбелязва, че това не е било тайна среща по висящо дело, а публична среща, която се е провела извън рамките на каквото и да е производство пред самия Върховен съд. Ако делата бяха висящи пред

ВС, провеждането на срещата само с една от страните за обсъждане на въпроси, при тези конкретни обстоятелства, би могло да породи съмнение. По това време обаче нито делата на жалбоподателите, нито другите подобни дела са били висящи пред Върховния съд; повечето от искове на жалбоподателите дори не са били подадени пред първоинстанционния съд. Освен това жалбоподателите не твърдят, че съдиите, разгледали техните касационни жалби са били специално назначени, а че решенията на всички съдии са били повлияни от двамата съдии, участвали на срещата. Съдът не вижда реална причина да се съмнява в способността на върховните съдии да пренебрегнат външните съображения, ако има такива, в настоящия случай. При липсата на установими факти които могат да предизвикат съмнения относно тяхната безпристрастност от гледна точка на външен наблюдател, по принцип от тях се очаква и им се гласува доверие да спазват закона. Съдът не счита, че определянето на едно дело, което да бъде водещо за всички останали дела, компрометира по какъвто и да е начин безпристрастния процес на вземане на решения, тъй като това е обичайна процесуална стъпка. Тя не е достатъчна, за да убеди Съда, че съдиите са били предубедени или че са фаворизирали определена страна, особено ако в зависимост от резултата това може да доведе до намаляване на броя на висящите дела чрез извънсъдебни споразумения или до тяхното прекратяване от по-долните съдилища.

73. Що се отнася до влиянието върху съдебните решения на по-нисшите съдилища, Съдът отбелязва, че те са се възползвали от законоустановеното си право да потърсят правно становище от най-висшия съд с оглед очевидно разнопосочната практика по спорния въпрос. Върховният съд предоставя изчерпателно тълкуване на съответното законодателство,

което създава неясноти, и дава насоки на по-ниските съдилища по въпроса, ограничавайки се да определи кои органи и кои съдилища по кои въпроси са компетентни. Също така няма индикации, че ВС е променил своето тълкуване на закона в резултат на срещата. Освен това Конституционният съд впоследствие поддържа тяхното тълкуване на закона.

74-75. Следователно, провеждането на срещата не е от такова естество, че да постави под съмнение обективната безпристрастност на Върховния съд при произнасянето му по касационните жалби на жалбоподателите. Остава въпросът, че след срещата жалбоподателите може да не са възприемали ВС като напълно безпристрастен. Наличието на такива опасения обаче не е достатъчно, за да се установи, че те са били обективно оправдани съгласно практиката на Съда. Поради изложеното с мнозинство 6 на 1 гласа Съдът постановява, че не е налице нарушение на чл. 6 от Конвенцията.

Особено мнение на съдия Mourou-Vikström:

Съдия Mourou-Vikström отбелязва, че въпросът, който се поставя в настоящото дело, касае независимостта на върховните съдии на Сърбия, а въпросът от своя страна е прост: Дали срещата отговаря на изискванията на чл. 6 и дали безпристрастността на съдиите, взели участие в срещата, е поставена под въпрос?

В особеното мнение се посочва, че срещата, освен всичко друго, е засегнала и правни въпроси, които вече са били повдигнати пред първоинстанционните съдилища и, с голяма доза вероятност, са щели да бъдат предоставени за разглеждане от ВС.

Самият факт, че подобна среща се е състояла, вече хвърля сериозни съмнения върху безпристрастността на Върховния

съд. Съдия Mourou-Vikström отбелязва, че липсва каквато и да е прозрачност по отношение на срещата – няма протокол или запис от срещата; не е ясно по чия инициатива е организирана; какъв е бил дневния ред; обсъждани ли са други въпроси; освен процесуални въпроси, засегнати ли са и въпроси по същество. Освен това, фактът, че не е бил поканен представител на военнослужещите, нарушава принципа за равнопоставеност на страните. Неутралният наблюдател може обосновано да предположи, че на такава среща е възможно да се обсъди не само процедурното разглеждане на голям брой дела, но и как следва да бъдат решени по същество.

Срещата е могла да се осъществи по начин, който да не хвърля съмнение върху безпристрастността на Върховния съд, като например се покани представител на ищците, или Върховният съд изиска обяснителен меморандум за начина, по който са изчислявани възнагражденията в армията, и се даде възможност на ищците да вземат становище по него. Освен това, в хода на съдебното производство и в съответствие с принципа на състезателност, е можело да се отправят конкретни въпроси към Министерство на отбраната относно начина на изчисляване на възнагражденията, а жалбоподателите да могат да направят своите възражения. Следователно съдия Mourou-Vikström счита, че срещата е била несъвместима с изискванията на чл. 6 от Конвенцията.

В разглеждания период законът е предвиждал досъдебното производство пред съдия по жалба на страна срещу постановление за прекратяване или отказ за образуване на наказателното производство да се

развива в закрито заседание въз основа на писмените становища на страните и без право да се събират нови доказателства. Доколкото обаче решението на този съдия нямат сила на пресъдено нещо относно наличието или липсата на деяние и наличието на доказателства, че дадено лице го е извършило това не поставя гражданската страна в съществено по-слаба позиция до степен, че последващо производство по основателността на гражданските искиове да би било несправедливо *ab initio*.

Решения по делата [Mihail Mihăilescu v. Romania \(no. 3795/15\)](#) и [Victor Laurentiu Marin v. Romania \(no. 75614/14\)](#)

Фактите: Жалбоподателят Михаил Михайлеску подал оплакване до прокуратурата, че в рамките на бракоразводното му дело майката на бившата му съпруга била лъжесвидетелствала. След разследване прокурорът отказал да образува наказателно производство на основание, че извършеното не представлява престъпление и наложил административна глоба. Жалбоподателят обжалвал постановлението пред съдия на досъдебното производство, който го потвърдил в закрито заседание, без страните да присъстват или да са запознати със становището на другата страна. Съдебното решение не подлежало на обжалване.

Бащата на жалбоподателят Виктор Марин загинал при пътнотранспортно произшествие през март 2011 г. Наказателното производство било прекратено през декември 2013 г. на основание, че липсват

данни за извършено престъпление от страна на водача на автомобила. Жалбоподателят обжалвал постановлението пред съдия на досъдебното производство. Съдебното заседание в досъдебното производство било закрито, като съдията потвърдил прокурорското постановление и постановил, че виновен за произшествието е пострадалия. Решението не подлежало на обжалване.

В следствие, въз основа на решения на Конституционния съд разпоредбите на НПК, уреждащи производството пред съдия на досъдебното производство били изменени.

Решението:

51-57(82-88)¹. И по двете дела правителството е възразило срещу допустимостта на жалбите на основание чл. 44С, § 1 от Правилника на Съда, тъй като жалбоподателят само цитирал разпоредби без да обясни в какво се изразява нарушението или без това да е видно от фактите. Освен това жалбоподателят не бил уточнил как присъствието му в заседанието пред съдията на досъдебното производство би повлияло на решението му. С оглед представените по делата становища и доказателства Съдът отхвърля възражението на правителството. Освен това отбелязва, че правителството не е твърдяло и не е представило никакви доказателства, които да сочат, че за да попречи на Съда да прекрати производството по делото му с действията си жалбоподателят препятствал разкриването на информация, касаеща самата същност на въпросите, на които се основават оплакванията му по Конвенцията (обратно, вж. *Gross v. Switzerland [GC]*, no. 67810/10, §§ 34-35, ECHR 2014).

Оплакването за нарушение на чл. 2 от Конвенцията

(89-97). Жалбоподателят Виктор Марин се оплаква, че както разследването на смъртта на баща му, така и досъдебното производство, са били неефективни и прекомерно продължителни, в нарушение на гаранциите, предвидени в чл. 2 от Конвенцията. Правителството оспорва.

(98-109). Основните принципи относно процедурните задължения на властите по чл. 2 при случаи на смърт, причинена в резултат на пътнотранспортно произшествие Съдът е извел в решението *Nicolae Virgiliu Tănase v. Romania* ([GC], no. 41720/13). В настоящия случай единствено жалбоподателят е считал, че смъртта на баща му е причинена умишлено. В материалите по делото няма такива доказателства, нито властите някога са имали съмнения в това отношение. При тези обстоятелства Съдът е на мнение, че е ясно установено, че смъртта е настъпила в резултат на злополука или друго непреднамерено действие и че хипотезата за умишлено убийство не е подкрепена от фактите. Следователно от националните власти се е изисквало да разполагат с ефективна съдебна система, която да предоставя на жалбоподателя средство за защита пред гражданските съдилища, самостоятелно или във връзка със средство за защита пред наказателните съдилища, което да позволи установяването на каквато и да е отговорност и получаването на подходящо гражданско обезщетение (вж. *Nicolae Virgiliu Tănase*, цитирано, § 159). По отношение на продължителността на производството Съдът отбелязва, че разследващите органи са действали активно през цялото време, а следва да се отчита също така и факта, че разследването е

¹ Цифрите в скоби съответстват на параграфите на решението Виктор Марин.

касаело ПТП, съответното производство не е от категорията производства, които по естеството си изискват специално усърдие (вж. *Sürmeli v. Germany* [GC], no. [75529/01](#), § 133, и *Nicolae Virgiliu Tănase*, § 213, цитирано по-горе). На следващо място Съдът отбелязва, че чл. 2 не гарантира правото на осъждане на трето лице. Поради това при условие, че няма данни за очевидна липса на задълбоченост в разследването на произшествието от страна на властите, решението им да прекратят наказателното производство не е достатъчно за Съда да констатира нарушение на процесуалното задължение на държавата по чл. 2 от Конвенцията.

(110-111). С оглед на цялостната оценка на правните средства, с които жалбоподателят е разполагал Съдът не може да приеме, че правната система, така както е приложена по отношение на настоящото дело, не е успяла да се справи адекватно със случая на жалбоподателя. Следователно не е налице нарушение на чл. 2 от Конвенцията.

Оплакването за нарушение на чл. 6, § 1 от Конвенцията

И двамата жалбоподатели се оплакват, че производството по разглеждане на жалбите им срещу прокурорските актове са били несправедливи, тъй като са били разгледани в закрито заседание без участие на страните. Жалбоподателят Виктор Марин се оплаква и че макар да не е действал като първоинстанционен съдия, съдията в досъдебното производство е постановил, че виновен за злополуката е загиналия.

72-73 (129-130). Съдът отбелязва, че настоящото дело се отнася до гражданските искиове на жалбоподателя и че в жалбата си до Съда той се оплаква от несправедливостта на наказателното производство, включващо тези граждански искиове. По мнение на Съда правото на страна в

производството да се запознае с представените пред съда доказателства, както и възможността да коментира тяхното съществуване, съдържание и автентичност в подходяща форма, изгражда част от правото на състезателно производство (вж. *Krčmář and Others v. the Czech Republic*, no. 35376/97, § 42).

74-77 (131-134). Съдът припомня, че изискванията на чл. 6, § 1 за „справедливо гледане на делото“, не са така строги по отношение на гражданските дела, както при наказателни обвинения. По-специално, правата на лицата, обвинени или обвиняеми в извършване на престъпление, изискват по-голяма защита, отколкото правата на страните в гражданското производство. Следователно принципите и стандартите, приложими към наказателните производства, трябва да бъдат установени с особена яснота и прецизност. Докато в гражданското производство правата на страните могат да се конкурират, никакви подобни съображения не могат да съществуват при предприемане на мерки, в полза на лицата, които са били обвинени, обвиняеми или осъдени, независимо от правата, които жертвите на престъпления могат да се опитат да защитят пред националните съдилища (вж. *Moreira Ferreira v. Portugal* (no. 2) [GC], no. 19867/12, § 67). Принципът на състезателност и принципът на равнопоставеност на страните, които са тясно свързани, са основни компоненти на понятието „справедливо гледане на делото“ по смисъла на чл. 6, § 1 и изискват „справедлив баланс“ между страните: на всяка страна трябва да бъде предоставена разумна възможност да представи тезата си при условия, които не я поставят в значително по-неблагоприятно положение спрямо нейния опонент. Освен това понятието за справедливо гледане на делото предполага правото на състезателно производство, според което страните трябва

да имат възможност не само да се запознаят с всички доказателства, необходими за успеха на исканията им, но и да се запознаят с всички представени доказателства или подадени становища и да ги коментират с цел да повлияят на решението на съда. Въпреки това правата, произтичащи от тези принципи, не са абсолютни и техният обхват може да варира в зависимост от специфичните особености на съответното дело (вж. *Hudáková and Others v. Slovakia*, no. 23083/05, § 26).

78-81 (135-138). Съдът не може да се опитва да налага на договарящите страни конкретен модел по отношение на процедурите, компетенциите и ролята на съдиите по разследването или досъдебното производство. В румънската правна система производството пред съдията на досъдебното производство се е отнасяло до предварителния етап на наказателно производство, чиято цел е да се реши дали да се започне наказателен процес по дадено дело или да се приключи наказателноправен спор. Наред с другото, съдията на досъдебното производство проверява законосъобразността на актовете на прокуратурата относно повдигане на обвинение или прекратяване на наказателното производство по дадено дело. Съдиите не се произнасят по съществуващото на делото и решенията им не касаят елементите на твърдяното престъпление, а именно престъпното деяние, лицето, което го е извършило, и вината на това лице, нито пък гражданския иск. Независимо от това, чл. 6, § 1 в гражданската му част е приложим от момента, в който жертвата или нейният близък роднина бъде конституиран като страна в наказателното производство, дори и на етапа на предварителното разследване, което се провежда самостоятелно. Този етап на предварителното разследване или досъдебната фаза на наказателното производство може да бъде от значение за

гражданското производство, както поради решаващото въздействие, което изходът от наказателното производство може да има при определени обстоятелства върху гражданското производство, така и поради факта, че събраните от органите доказателства могат да бъдат използвани от ищеца в гражданското производство и могат да се окажат от съществено значение при разглеждането на иска. Съдът съображава, че по закон гражданските права и задължения на жалбоподателите е можело да бъдат разгледани по съществуващото или в рамките на наказателния процес, или в рамките на отделно гражданско производство. В тази връзка Съдът е взел предвид всички образувани производства, включително разглеждането на делото от съдията на досъдебното производство, който е проверявал дали правата им са били накърнени.

82-84 (139-141). В съответствие с действащата по това време правна уредба производството пред съдията на досъдебното производство е било закрито. Страните са могли да представят само писмени становища относно допустимостта и основателността на жалбата срещу решението на прокуратурата да не се образува наказателно преследване, не са можели да искат провеждането на публично и устно изслушване, и не са можели да поискат от съдията на досъдебното производство да приложи отново събраните доказателства или да добави нови доказателства към преписката по делото, нито пък решенията са подлежали на обжалване. В зависимост от обстоятелствата решенията на съдията на досъдебното производство са можели да имат повече или по-малко широко въздействие върху разглеждането на гражданския иск в рамките на наказателното производство, доколкото са касали и събраните от прокуратурата доказателства. Неговите

решения обаче не са влияели на разглеждане на иск, предявен пред граждански съд начина, по който гражданският съд може да разгледа делото и необходимите доказателства в гражданското производство, особено когато наказателното производство е било прекратено от съдията на досъдебното производство.

85-87(142-146). Съдът отбелязва, че жалбоподателят Михайлеску е предявил иск пред гражданските съдилища, но производството не е приключило, а жалбоподателят Марин не е завел отделно гражданско производство. И в двата случая Съдът не може да спекулира относно изхода на делата. Окончателното решение на наказателен съд има сила на пресъдено нещо за гражданските съдилища само в частта относно наличието или липсата на деяние и наличието на доказателства, че дадено лице го е извършило. Изглежда, че и в двата случая решението на съдията на досъдебното производство не касае тези въпроси. Дори и да се приеме, че решенията му могат да се разглеждат като окончателно решение на наказателен съд, на нито един етап от производството, заведено от жалбоподателя, разследванията не са били прекратени или приключени по същество на основание, че няма извършено деяние или че предполагаемите извършители не са лицата, които са извършили деянията. И в двата случая Съдът не е убеден, че отделният граждански иск е станал очевидно безполезен поради евентуалното *res judicata* действие на решението на съдията на досъдебното производство. Жалбоподателят не са представили и никакви други аргументи, които да сочат, че отделно гражданско производство срещу предполагаемите извършители би било несправедливо *ab initio* или не би било съобразено с гаранциите на чл. 6, § 1.

89-91. Предвид гореизложеното, мерките и решенията, взети по време на производството пред съдията на досъдебното производство, при обстоятелствата по делото на жалбоподателя Михайлеску не са го поставили в по-слаба позиция до степен, че последващо производство по основателността на гражданските му иски да би било несправедливо от самото начало. Следователно не е налице нарушение на чл. 6, § 1 от Конвенцията.

(147-152). По делото *Laurențiu Marin* жалбоподателят твърди също, че не е могъл да поиска делото му, включително гражданските му иски, да бъде разгледано от независим и безпристрастен съд, създаден в съответствие със закон, тъй като съдията на досъдебното производство не е разполагал със съответните правомощия. Съдът отбелязва, че гаранциите, предвидени в чл. 6 в наказателната му част, не са били приложими при обстоятелствата по делото; освен това жалбоподателят е можел да заведе отделно гражданско производство срещу предполагаемия извършител, което от своя страна е можело да доведе до разглеждане на гражданския му иск по същество при обстоятелства, които са в съответствие с гаранциите, предвидени в гражданската част на чл. 6. Дори да се приеме, че понятието „съд“ обхваща съдията на досъдебното производство, производството не е нарушило изискванията за законосъобразност, независимост и безпристрастност само защото съдията е следвало да се произнесе по конкретни въпроси, без да има същите правомощия като съд, разглеждащ делото по същество. Общите правомощия и ролята на съдията на досъдебното производство са били определени от действащата към съответния момент национална правна рамка. По делото няма данни, че съдията не е спазил изискванията за независимост и безпристрастност. В тази връзка съдията на

досъдебното производство е професионален съдия, който е трябвало да премине същата програма за обучение и процедура за назначаване и да спазва същите правила за независимост и безпристрастност като всеки друг съдия в страната. С оглед на изложеното Съдът постановява, че жалбоподателят не е бил поставен в по-неблагоприятна позиция, която да предопредели от самото начало несправедливостта на евентуално гражданско производство. Следователно не е налице нарушение на чл. 6, § 1 от Конвенцията.

Съдът припомня, че „обхватът и естеството на действително извършената проверка“ също могат да обосноват заключението, че произнасянето по искане за възобновяване на вече приключило гражданско производство е било решаващо за определянето на граждански права и задължения, а оттам и за приложимостта на чл. 6 от Конвенцията.

Лицата, които са изчезнали след задържането им от държавни агенти, следва да се считат за починали и че следователно държавата е отговорна за тяхната смърт. Тя носи тежестта на доказване, че жертвата е оцеляла или починала при различни обстоятелства. Изискването жалбоподателят да докаже причинно следствената връзка между военните престъпления, за които е бил осъден В.М., включващи изчезването на синовете ѝ през 1991 г. и претърпените от нея вреди представляват непосилни доказателствени изисквания, което е

особено неприемливо предвид сериозността на разглежданите деяния.

Решение по делото [Trivkanović v. Croatia](#) (no. 2) (no. 54916/16)

Фактите: На 25 август 1991 г., по време на войната в Хърватия, полицейски служители отвеждат двамата синове и бившия съпруг на жалбоподателя. Съпругът ѝ е прострелян и убит, а тялото му е намерено на следващия ден в река Сава. Синовете ѝ са в неизвестност и досега, а през 2005 г. официално са обявени за починали, считано от датата на тяхното изчезване. На следващата година жалбоподателят предявява граждански иск срещу държавата, с който претендира обезщетение за смъртта на синовете си, които според нея са били убити от полицаи. Тя се позовава на националното законодателство, предвиждащо отговорност на държавата за вреди, причинени от военнослужещи и полицейски служители по време на войната. Съдът отхвърля иска на жалбоподателя с мотивите, че правото ѝ на иск е погасено по давност, тъй като не го е упражнила в рамките на 5-годишния срок, считано от датата на изчезване на синовете ѝ.

През 2013 г. В.М., началник на местната полиция през 1991 г. е намерен за виновен и осъден за военни престъпления срещу цивилно население. Прието е, че той не е предотвратил и наказал престъпленията, извършени от служителите под негова команда, включително тези, свързани с изчезването на синовете на жалбоподателя. През 2014 г. жалбоподателят подава искане за възобновяване на производството за обезщетение на основание на нормата от вътрешното право, според която приключили с окончателен

съдебен акт производства могат да бъдат възобновени, ако някоя от страните е узнала нови факти или доказателства, позоваването на които би дало основание за приемането на по-благоприятно за нея решение.

Искането е отхвърлено от първоинстанционния съд с мотивите, че В.М. не е бил осъден за смъртта на синовете на жалбоподателката, поради което присъдата му не представлявала нов факт или доказателство. Второинстанционният съд окончателно потвърждава решението, като приема, че жалбоподателката не е доказала причинно-следствената връзка между деянието на В.М. и претърпените вреди в резултат на смъртта на синовете ѝ. След това жалбоподателката подава жалба до Конституционния съд с твърдение за нарушение на правото ѝ на справедлив съдебен процес. Жалбата е отхвърлена като недопустима с мотивите, че решенията по дела с предмет искания за възобновяване на производството не се отнасят до делото по същество, тъй като не определят права или задължения за страните.

Жалбоподателката подава своята жалба до Съда през 2016 г., но почива в началото на 2020 г. и нейните внуци пожелават да встъпят на нейно място в производството пред Съда.

Решението:

40-47. Жалбоподателката твърди, че правото ѝ на достъп до съд по чл. 6, § 1 от Конвенцията е било нарушено в резултат на отказа на националните съдилища да възобновят производството по иска ѝ за обезщетение за вреди, причинени от смъртта на синовете ѝ. Според правителството жалбата трябвало да бъде заличена от списъка, тъй като внуците на жалбоподателката не били легитимирани да

встъпят на нейно място. Съдът приема, че тъй като последните са били внуци на жалбоподателката, която е търсила обезщетение за смъртта на бащите им, жалбата следва да бъде разгледана.

48-52. Правителството моли Съда да изключи представителя на жалбоподателката от производството или да обяви жалбата за недопустима поради злоупотреба с правото на жалба, тъй като нейният представител използвал неприемливи изразни средства. Съдът приема, че макар и посоченото изказване да е било неприемливо, степента на неприемливост не е била такава, че да обоснове отхвърляне на жалбата като недопустима поради злоупотреба с правото на жалба.

53-54. Хърватското правителство твърди, че оплакването е несъвместима *ratione materiae* с член 6, § 1 от ЕКПЧ, тъй като производството, образувано по искане за възобновяване не включва определяне на гражданските права и задължения на жалбоподателката (*Bochan v. Ukraine (no. 2)* [GC], no. 22251/08, § 42; *Vanyan v. Russia*, no. 53203/99, § 56 и *Zasurtsev v. Russia*, no. 67051/01, § 62). Според жалбоподателката, като са приели при отхвърляне на иска ѝ, че държавата не е отговорна за смъртта на синовете ѝ, националните съдилища са се произнесли по съществуването на искането ѝ.

55-62. Практиката на Съда относно приложимостта на чл. 6, § 1 от Конвенцията към производства, образувани по искане за възобновяване, е обобщена в делото *Bochan* (цитирано по-горе, §§ 42-50). В обобщение, въпреки че чл. 6, § 1 обикновено не е приложим към такива производства, естеството, обхватът и специфичните им характеристики в даден случай и в конкретната правна система могат да доведат до това, че тези производства да попаднат в обхвата на чл. 6, § 1 (вж. *Bochan*,

§ 50). Обхватът и естеството на действително извършената проверка също могат да обосноват заключението, че произнасянето по искане за възобновяване на вече приключило производство е било решаващо за определянето на граждански права и задължения, а оттам и за приложимостта на чл. 6 от Конвенцията. В настоящия случай е оправдано да се направи изключение, тъй като националните съдилища са разгледали подробно въпроса, свързан с основателността на иска за обезщетение (а именно относно наличието на причинно-следствена връзка между действията на В.М. и вредите) и са отговорили на този въпрос (т.е., че такава връзка не е съществувала). Следователно производството по възобновяване на делото е било „решаващо“ за определянето на гражданските права и задължения на жалбоподателката и следователно чл. 6, § 1 от ЕКПЧ е бил приложим. Да се приеме, че член 6, § 1 не е приложим въпреки наличието на подробно разглеждане на въпроси по същество на делото, би означавало да се позволи на националните съдилища, при преценката дали да възобновят производството, да решат делото по същество, без да предоставят на страните процесуалните гаранции на посочения член и да избегнат контрола на Съда.

63-69. Правителството твърди, че жалбоподателката не е спазила шестмесечния срок, тъй като погрешно счела конституционната жалба, подадена от нея през март 2016 г., за средство за защита, подлежащо на изчерпване за целите на чл. 35, § 1 от Конвенцията. Жалбоподателката счита, че е имала основателна причина да вярва, че нейната конституционна жалба е щяла да бъде разгледана по същество, поради което последната представлявала подлежащо на изчерпване средство за защита. Съдът припомня, че съгласно практиката по дело *Vrtar v. Croatia* (no.

39380/13) би било в противоречие с принципа на субсидиарност да се приеме, че конституционната жалба не е била такова средство за защита само защото към онзи момент практиката на Конституционния съд е предвиждала, че обжалваното решение не подлежи конституционен контрол.

70-75. Според жалбоподателката при отхвърлянето на нейния иск националните съдилища неправилно приели, че правото ѝ на иск за обезщетение е било погасено по давност. Погрешен бил изводът, че давностният срок започвал да тече от датата на изчезването на синовете ѝ през 1991 г., а не от датата на обявяването им за починали през 2005 г. Освен това достъпът до съд ѝ бил отказан повторно с отказа на националните съдилища да възобновят първоначалното гражданско производство. Предвид че В.М. понесъл наказателна отговорност включително във връзка с изчезването на нейните синове, националните съдилища погрешно констатирали липсата на причинно-следствена връзка между поведението на осъдения и смъртта на синовете на жалбоподателката. Правителството твърди, че към момента на предявяването на гражданския иск не е било образувано наказателно производство по повод събитието, обосноваващо иска ѝ за обезщетение. От друга страна, нищо не възпрепятствало жалбоподателката да предяви иска си в рамките на законоустановения давностен срок. Накрая, при липсата на каквито и да е други доводи, изложени от жалбоподателката, обосноваващи причинно-следствената връзка между иска за обезщетение и въпросното престъпление, правилно съдилищата стигнали до заключението, че осъдителната присъда на В.М. не представлявала нов факт и/или доказателство, които биха имали за резултат по-благоприятно за жалбоподателката решение.

76-81. За да констатира нарушение на чл. 6, § 1 от Конвенцията Съдът трябва да провери внимателно констатациите на националните съдии – нещо, което той прави само когато тези констатации са „произволни или явно необосновани“. В практиката си по чл. 2 от Конвенцията Съдът е приел, че лицата, които са изчезнали след задържането им от държавни агенти, следва да се считат за починали и следователно държавата е отговорна за тяхната смърт. Отговорността на държавата в такива случаи не се основава само на ефективната защита на правото на живот, предвидена в чл. 2, една от основополагащите разпоредби на Конвенцията. Тя произтича и от основателната презумпция за причинно-следственост между задържането и смъртта, която е налице в случаи като настоящия, в които събитията около смъртта на дадено лице са известни единствено и само на властите. Съдът е приел, че в такива ситуации тежестта на доказване е върху властите, които трябва да предоставят задоволително и убедително обяснение. Съдът също така отбелязва, че решенията на националните съдилища, предмет на настоящото дело, не са били подложени на съдебен контрол пред Върховния съд. В последващата си съдебна практика, развита в контекста на същите исторически събития, свързани с войната, Върховният съд е приел, че когато военно престъпление, извършено от членовете на въоръжените сили, има за резултат насилствени изчезвания и последващо обявяване на изчезналите жертви за починали, държавата е отговорна за смъртта на жертвата и произтичащите от това вреди въз основа на очевидна причинно-следствена връзка между изчезването и (предполагаемата) смърт на жертвата. Тази съдебна практика също така предвижда в такива случаи тежестта на доказване да се прехвърли, тъй като държавата е длъжна да

докаже, че жертвата е оцеляла или починала при различни обстоятелства.

82. При установяване дали решенията на националните съдилища по настоящото дело могат да се считат за произволни или явно необосновани, Съдът отбелязва, че В.М. е осъден за това, че не е предотвратил и наказал редица военни престъпления срещу цивилно население, извършени от членове на полицейските части под негово командване, включително във връзка с изчезването на синовете на жалбоподателката. Направеният от националните съдилища в случая извод, че не е била налице причинно-следствена връзка между престъпното поведение на В.М. и смъртта на синовете на жалбоподателката, мотивиращ отхвърлянето на искането ѝ за възобновяване на производството, е явно необосновано, като се вземе предвид съдебната практика на Съда по чл. 2 от Конвенцията, отразена в националната практика от Върховния съд, който в последващи подобни дела намира този извод за необоснован и прекалено формалистичен. С направения от тях извод националните съдилища всъщност са наложили на жалбоподателката непосилни доказателствени изисквания, което е особено неприемливо предвид сериозността на разглежданите деяния.

83. Поради изложеното е налице нарушение на чл. 6, § 1 от Конвенцията.

• РЕШЕНИЯ НА СЪДА НА ЕС

1. Член 9, § 2 от Конвенцията за достъпа до информация, участието на обществеността в процеса на вземане на решения и достъпа до правосъдие по въпроси на околната среда, подписана в Орхус (Дания) на 25 юни 1998 г. и одобрена от името на Европейската общност с Решение

2005/370/ЕО, трябва да се тълкува в смисъл, че допуска представителите на „обществеността“, посочена в член 2, § 4 от тази конвенция, да нямат достъп до правосъдие като такива, за да оспорят решение, което попада в приложното поле на член 6 от Конвенцията. За разлика от това член 9, § 3 от посочената конвенция не допуска тези лица да нямат достъп до правосъдие, за да се позоват на по-широките права на участие в процеса на вземане на решения, които са им били предоставени от самото национално законодателство на държава членка в областта на околната среда.

2. Член 9, § 2 от Орхуската конвенция трябва да се тълкува в смисъл, че не позволява допустимостта на посочените в него жалби по съдебен ред, подадени от неправителствени организации, които са част от „заинтересованата общественост“, посочена в чл. 2, § 5 от

конвенцията, да бъде обусловена от участието на тези организации в процедурата, подготвяща обжалваното решение, дори ако това условие не се прилага, когато те не могат да бъдат основателно упрекнати, че не са участвали в нея. За разлика от това чл. 9, § 3 от конвенцията позволява допустимостта на посочена в него жалба по съдебен ред да е обусловена от участието на жалбоподателя в процедурата, подготвяща обжалваното решение, освен ако с оглед на обстоятелствата по делото той не може да бъде основателно упрекнат, че не е участвал в тази процедура.

Решение на СЕС по дело [C-826/18](#)

6. ПРАВО НА ЗАЧИТАНЕ НА ЛИЧНИЯ И СЕМЕЕН ЖИВОТ

- ДЕЛА НА НА ЕСПЧ СРЕЩУ ДРУГИ ДЪРЖАВИ

Законодателството уреждащо юридическото признаване на пола на транссексуални лица е било неясно и непредвидимо. Изискването на националните съдилища жалбоподателите да се подложат на операция на гениталиите преди да признаят промяната в пола им ги е поставила пред неразрешима дилема: дали, въпреки че не са желали, да се подложат на операция за смяна на пола и да се откажат от правото си на физически интегритет, или да се откажат от своята сексуална идентичност, която също е част от правото на зачитане на личния живот. Съдът намира, че тук има нарушение на справедливия баланс между обществения интерес и личния интерес на засегнатите лица, които държавата е задължена да осигури и поддържа.

Решение по делото [X et Y c. Roumanie \(nos 2145/16 et 20607/16\)](#)

Фактите: Жалбоподателите Х. и У. са две транссексуални лица, които искат да получат признаване на пола си в Румъния под формата на промяна на вписания в гражданските регистри пол, промяна на имената им и националните им идентификационни номера. Към момента на подаване на жалбите до ЕСПЧ и двамата били

регистрирани в регистрите за гражданското състояние като жени.

И двамата жалбоподатели се идентифицират като мъже от ранна възраст и се представят социално по съответния начин в определени области от живота си. И двамата са с психиатрична диагноза „разстройство на половата идентичност“ и са преминали през медицински интервенции, като мастектомия и хормонална терапия.

През 2013 г. Х подал молба до съда да разреши промяна на пола от женски в мъжки и административна промяна на името и личния цифров код за идентификация, както и да разпорежи на районния съвет да извърши необходимите промени в регистъра за гражданско състояние и да издаде акт за раждане, в което да бъдат посочени новото име и мъжкия пол на жалбоподателя. Позовал се на румънската Конституция и на членове 3, 8 и 14 от Конвенцията. С оглед направените вписвания в регистрите за гражданско състояние, в документите му за самоличност и в професионалната му карта фигурирал пол, който не съответствал на неговата същност. Това накърнявало правото му на личен живот, тъй като постоянно било необходимо да посочва своята транссексуалност. Съдът служебно повдигнал въпроса за недопустимостта на първото искане и преждевременното предявяване на останалите. В становището си Х уточнил, че целта на иска му не била да получи разрешение за медицинска промяна на пола, още по-малко за операция – която според него представлява сериозна намеса в телесната неприкосновеност на всеки – а по-

скоро да получи разрешение за промяна на актовете за гражданско състояние. Той допълвал, че нито един лекар в Румъния не е готов да извърши операция за смяна на пола, без да има съдебно разрешение за това. Що се отнася до твърдяната преждевременност на другите искания, той твърдял, че изискването за доказване на операция за смяна на пола преди разрешаването на промени в регистрите за гражданско състояние е равносилно на неоправдана намеса в упражняването на сексуалната автономия и в зачитането на личната физическата неприкосновеност.

Районният съд отхвърлил иска с решение, което било потвърдено на втора инстанция.

От август 2014 г., поради невъзможността да поправи документите си за самоличност и да живее съобразно своята природа, X се установил в Обединеното кралство. От 2015 г. заживял на семейни начала с друго лице. От април 2015 г. с едностранен акт (deed poll) той променил личното си име в мъжко. През май 2015 г. получил британско свидетелство за управление на МПС, в което били отбелязани мъжко име и пол. През март 2018 г. получил сертификат за идентичност на пола (Gender Recognition Certificate) който доказвал, че отговаря на критериите за мъжки пол. Този документ обаче не можел да бъде използван като документ за самоличност. Липсата на съответствие между документите, издадени от румънските власти, в които фигурирал с женско име и документите, издадени от властите в Обединеното кралство, в които бил посочен с мъжко име, му създавали редица неудобства.

През 2011 г. Y завел дело с искане да му бъде разрешена операция за смяна на пола – от женски към мъжки, да се разреши административна промяна на личното му име и граждански номер, както и да се задължи общината да извърши необходимите промени в регистъра на населението и да издаде нов акт за раждане, с новото му

име и пол. Съдът уважил първия иск и отхвърлил останалите като преждевременни. Посочил, че след операцията за смяна на пола жалбоподателят щял да бъде в своето право да претендира промяна на името си направо пред компетентните административните власти на основание приложимите норми.

След постановяване на решението Y си дал сметка за трудностите по извършването на операция за смяна на пола в Румъния, която била още в експериментална фаза, а подобна операция в чужбина била много скъпа, както и че не бил готов да претърпи толкова сериозна намеса. През 2014 г. той поискал по административен ред промяна на името и пола си в гражданските регистри, както и издаване на нов акт за раждане. Молбата била отхвърлена поради липса на извършена операция за промяна на пола и ново съдебно решение. В последствие Y предявил нов иск, сходен с първия, но без искане за разрешаване на операция за промяна на пола. Първоинстанционният съд отхвърлил иска на основание, че трябвало да има съответствие между отбелязванията в регистрите за гражданско състояние и физическото състояние на едно лице и докато не преминел през операция по смяна на пола, което е било разрешено със съдебното решение от 2013 г., искът се явявал неоснователен. Решението било потвърдено от въззивния съд.

През 2017 г. Y претърпял в румънска клиника операция за премахване на вътрешните репродуктивни полови органи, последвана от интервенция за трансформиране на външните полови органи от женски в мъжки. Поради следоперативни усложнения Y претърпял в следващите месеци още няколко хирургически интервенции. През август 2017 г. сезирал отново съда. През ноември 2017 г. първоинстанционният съд уважил иска и разпоредил да бъде променено отбелязването на пола от женски към мъжки в документите за

самоличност, промяната в личното му име, в гражданския номер в базата данни на населението и задължил общината да извърши необходимите промени като издаде нов акт за раждане на лицето с новите му лични данни.

Решението:

102-105. Жалбоподателите се оплакват, че румънската държава не е установила ясна правна рамка за юридическо признаване на смяната на пола. Те смятат също така, че изискването да се подложат на операция за смяна на пола, която може да доведе до стерилизация, за да получат промяна в гражданското си състояние, нарушава правото им на зачитане на личния им живот. Това изискване представлявало намеса, която не е предвидена в закона, не преследва законна цел и не е необходима в едно демократично общество. Първият жалбоподател се позовава и на забраната за нечовешко и унижително отношение по чл. 3 от Конвенцията. Съдът, който е в правото си да даде правната квалификация на фактите, счита, че следва да разгледа доводите на жалбоподателите в светлината единствено на чл. 8 от Конвенцията (*A.P., Garçon et Nicot c. France*, nos 79885/12 § 149, *Radomilja et autres c. Croatie [GC]*, nos 37685/10 et 22768/12, § 126). Правителството не оспорва приложимостта на чл. 8 от Конвенцията.

106-108. Съдът отбелязва, че правото на личен живот включва сексуалната ориентация. Това се отнася до транссексуалните лица, каквито са жалбоподателите, независимо дали те искат или не да започнат разрешено лечение за смяна на пола (*A.P., Garçon et Nicot*, §§ 92-94, цитирано и *X c. l'ex-République yougoslave de Macédoine*, no 29683/16, § 38). Член 8 от Конвенцията е приложим в частта си за правото на личен живот, свързано с исканията на жалбоподателите за допускане промяна в регистрите за гражданско състояние относно техния пол.

109-110. Правителството твърди, че вторият жалбоподател е изгубил статута си на жертва, доколкото последната му молба до съда за промяна на данните за гражданско състояние е била уважена. Фактите, които са довели до делото вече не съществували и последиците от едно евентуално нарушение на Конвенцията били заличени. В този смисъл доводите на втория жалбоподател за необходимост от приемане на специално законодателство за юридическо признаване на пола, за въвеждане на опростена административна процедура и норми, които да осигурят недискриминация на транссексуалните лица представлявали *actio popularis*. Жалбоподателят възразява, че продължавал да бъде жертва на цитираното нарушение, защото промяната в личните му данни не била свързана с признание от страна на държавата, че е нарушила правата му. Не е имало и никаква форма на обезщетение от държавата. Търсената от него промяна на личните данни била възможна единствено с цената на неговата лична неприкосновеност – физическа и психическа, свързана с претърпяната от него операция за промяна на пола. Дори след операцията е трябвало да предяви трети иск, тъй като не съществувала опростена административна процедура. Ставало въпрос за системен проблем в Румъния.

112-116. Съдът напомня, че съдебно решение или мярка в полза на жалбоподателя не биха могли да отнемат статута му на жертва по смисъла на чл. 34 от Конвенцията, освен ако националните власти изрично признаят нарушението на Конвенцията и поправят последиците му (*Gäfgen c. Allemagne [GC]*, no 22978/05, § 115). В конкретния случай през 2017 г. съдилищата са признали смяната на пола на жалбоподателя и през 2018 г. са му били издадени нови документи за самоличност, но Съдът не може да пренебрегне факта, че поради отказа на съдилищата промяната на личните данни на жалбоподателя е била възможна едва след пет години. Съдът

счита, че през този период жалбоподателят е претърпял преки последици от този отказ върху личния си живот (*S.V. c. Italie*, no. 55216/08, § 35). Решението от 2017 г. и останалите мерки не признават изрично нарушение на защитени от Конвенцията права на жалбоподателя. Следователно жалбоподателят може да твърди, че е „жертва“ по смисъла на чл. 34 от Конвенцията. Във връзка с възражението, че жалбата има характер на *actio popularis*, Съдът следва да установи как е било приложено към жалбоподателя националното законодателство. Независимо от това, припомня, че фактът, че делото повдига въпрос за съвместимостта на националното законодателство с Конвенцията е ирелевантен за направеното възражение от правителството (вж., *mutatis mutandis, Sejdić et Finci c. Bosnie-Herzégovine* [GC], nos 27996/06 et 34836/06, § 29).

117-121. Жалбоподателите твърдят, че румънската държава не е спазила позитивните и негативните си задължения по чл. 8 от Конвенцията. Тя им е отказала промяна на пола, затова че не са се подложили на нежелана от тях към този момент операция. Според тях в Румъния правната уредба е недостатъчна и лишена от яснота и предвидимост, тъй като не установява какви критерии трябва да бъдат изпълнени и какви процедури да се следват за юридическо признаване на пола. Вторият жалбоподател счита, че необходимостта да се предприеме съдебна процедура, за да бъде получено признание на пола, само по себе си е нарушение на чл. 8 от Конвенцията, тъй като не зачита принципа на самоопределение. Жалбоподателите сочат противоречива съдебна практика, което не само не съответствало на принципа за правна сигурност, но и влиза в разрез с принципа за ефективна защита на правата. Противоречивата практика на съдилищата, която се отнасяла дори по въпросите за компетентния съд или до пасивната легитимация на ответниците, била резултат от липсата на

яснота в правните норми, в липсата на допълнителен ориентир от националните власти, доколкото съдебната практика не представлявала източник на правото в националната правна система, както и поради отсъствието на механизъм чрез който да се осигури единство в съдебната практика, чрез практиката на Върховния касационен съд. Жалбоподателите напомнят, че в делото *A.P., Garçon et Nicot* (цитирано) Съдът се е произнесъл, че едно предварително изискване за подлагане на лице на медицинска процедура по стерилизация е недействително, защото принуждава да се прави избор между признаване на неговия полов идентичност и правото му на физическа неприкосновеност. Те твърдят, че тези заключения следва да се прилагат за всяко медицинско лечение за смяна на пола, извършено без свободното и информирано съгласие на съответното лице.

122-123. Жалбоподателите оспорват твърдението, че в Румъния имало реална възможност да се извърши операция на половите органи за смяна на пола. Първият жалбоподател твърди, че съдилищата са дали погрешна интерпретация на неговия иск – той претендирал смяна на пола в юридически смисъл на думата и признаване на неговата идентичност, а не разрешение от съда за извършване на операция за смяна на пола, както приел съдът.

124-131. Правителството приема, че жалбоподателите са претърпели намеса в личния си живот, но тя е била предвидена в закона, който е ясен и предвидим. Изискването е промяната в отбелязването на пола в актовете за гражданско състояние да става единствено на база на съдебно решение, което допуска това, без това да се тълкува като изискващо хирургическа интервенция. Изискването за съдебно решение преди промяната в гражданското състояние на едно лице преследвало легитимна цел. В свое решение от 2008 г. Конституционният съд посочил, че целта е

да има вярно отразяване на населението в регистрите, свързано с публично-правния ред. Една прекалено облекчена форма на изменение в актовете би могла да се използва да избягване на наказателно преследване или за укриване от кредиторите. Според правителството, решенията на съдилищата, в контекста на националното законодателство приложимо към фактите, отговаряло на принципа на пропорционалност, установен в практиката на Съда. Операциите за смяна на пола били разрешени от румънското законодателство и могли да бъдат извършени в държавни и частни болници, които следвали да установят свои собствени правила и протоколи за това.

132-134. Върховният комисар за правата на човека към ООН, като трета участваща в процеса страна счита, че правото за ефективното признаване на половата идентичност произтича от принципа за равенство пред закона, правото на равно третиране без разграничение, правото на правоспособност без дискриминация и на правото на самоопределение.

135-139. Встъпилите в делото асоциации Трансжендър Европа (TGEU) и ILGA Europe припомнят еволюцията по въпроса на международно ниво в правен и политически аспект, която показва положително развитие в областта на признаването на правата на транссексуалните лица и признаването за липса на патология в тяхната идентичност. Подчертават, че процедурите за юридическо признаване на половата идентичност, установени на европейско ниво и основани на медицински изисквания или диагноза, в които правораздаването играе важна роля, не са съобразени със стандартите за правата на човека и с принципа на равенство. Според тях изискването за поставяне на диагноза или провеждане на медицинско лечение, с единствената цел да се докаже и впоследствие признае пола на едно лице, без медицинска нужда, а единствено защото

идентичността на транссексуалното лице се различава от основните очаквания и роли, отредени на половете представлява дискриминация, основана на пола.

140-144. Според сдружението Асерт, румънското право съдържа норми за промяна на името в документите за гражданско състояние. Тези норми се прилагат и по отношение на транссексуалните лица. Нормите обаче са декларативни, а анализът на съдебната практика показва, че липсата на яснота в законодателството е довела до произволни тълкувания и различна съдебна практика. Сдружението осъжда така наречената от него „непропорционалната компетентност на съдиите“, които не се ограничават до установяването на съществуването на дадено гражданско състояние и постановяване на разпореждане за изменение на регистрите в тази посока, а приемат, че разполагат с правомощие за вземане на решения по отношение на сексуалната идентичност на лицето, въз основа на собствените си убеждения, свързани с принадлежността към един или друг пол. Съдиите са имали различни, често нереалистични очаквания по отношение на жалбоподателите, социално-икономическите и медицински условия в Румъния.

145-147. Съдът отбелязва, че оплакването на жалбоподателите се отнася до отказа на националните власти да признаят юридически мъжкия им пол и да променят гражданското им състояние със съответните последици. Жалбоподателите поддържат, че отсъствието на подходяща правна рамка е позволила на властите да изискват допълнително условие за уважаване на исканията им – а именно хирургична интервенция за смяна на пола. Според тях това представлява не само намеса в личния им живот, но и неизпълнение на позитивните задължения на държавата. Съдът напомня, че чл. 8 налага позитивното задължение на държавите да гарантират на своите граждани правото на ефективно

зачитане на техния физически и морален интегритет. Такова задължение може да доведе до приемане на специфични мерки и по-конкретно въвеждане на ефективна и достъпна процедура за защита на правото на неприкосновеност на личния живот или създаване на правна рамка, установяваща съдебен механизъм за решаване на исканията, както и процедура за тяхното изпълнение, насочени към защита на правата на лицата, и когато е целесъобразно, прилагане на цитираните мерки, съобразно конкретните хипотези (*Hämäläinen c. Finland* [GC], no 37359/09, § 63). В подобни случаи Съдът е приел за подходящо да разгледа оплакванията срещу отказите за признаване на пола в светлината на позитивните задължения на държавата за гарантиране зачитането на сексуалната идентичност на лицата (цитираните *Hämäläinen*, §§ 62-64, *A.P., Garçon et Nicot*, § 99 и *S.V. c. Italie*, §§ 60-75).

148-149. В решението *Hämäläinen* Съдът е обобщил принципите при преценка на позитивните задължения на държавата, които са сравними с принципите при преценка на нейните негативни задължения. И в двата случая следва да се спазва баланса между обществения интерес и интересите на засегнатите лица. С оглед на обхвата на оплакванията на жалбоподателите, както и на фактите и становищата на страните по настоящото дело, Съдът счита, че основният въпрос, по който трябва да се произнесе по настоящото дело, е дали действащата нормативна уредба и решенията, взети по отношение на жалбоподателите, позволяват да се установи, че държавата е изпълнила позитивното си задължение да зачита личния им живот.

150-152. В началото Съдът отбелязва, че в румънското законодателство не съществува специална процедура за разглеждане на искания за юридическо признаване на промяна на пола. Самите национални съдилища са отбелязали, че румънското право не

предвижда конкретна процедура, която да урежда промяната на пола. Въпреки това в решение от 2008 г. Конституционният съд признава възможността за промяна на пола по съдебен ред, а гражданските съдилища, които разглеждат молбите на жалбоподателите са приели, че румънското законодателство позволява да се признае промяната на пола. В светлината на гореизложеното Съдът е готов да приеме, че в румънското право е съществувало юридическо основание за образуване на съдебно производство за разглеждане по същество на молби за смяна на пола (вж., *mutatis mutandis*, *Y.T. c. Bulgarie*, no 41701/16, § 66, където липсата на нарочно съдебно производство за смяна на пола, не позволява на Съда да заключи, че съдилищата са били възпрепятствани да разгледат молбата на жалбоподателя, и, *a contrario*, *X c. l'ex-République yougoslave de Macédoine*, цитирано по-горе, § 68, където Съдът отчита, че правителството не е представило никакви доказателства, от които да може да се заключи, че е създадена съдебна практика относно смяната на пола, за да се запълни законодателната празнота).

153-157. Съдът припомня препоръките на международни организации държавите членки да приемат процедури, които да позволят промяната на името и пола в официалните документи по един бърз, прозрачен и достъпен начин (*X c. l'ex-République yougoslave de Macédoine*, § 70, и *Y.T. c. Bulgarie*, § 73). По настоящото дело страните заемат различни позиции по въпроса дали в тази материя румънското законодателство е ясно и предвидимо. Съдът обаче признава трудностите, с които се сблъскват националните съдилища, когато трябва да се произнасят по такива чувствителни и постоянно променящи се въпроси. Противоречивата съдебна практика и колебанията в приложимата процедура могат да обяснят склонността на съдиите да преквалифицират правните основания на жалбоподателите, въпреки правените от тях

уточнения. С оглед на изложеното, Съдът счита, че румънската законодателната уредба за юридическо признаване на пола не е била ясна и следователно и предвидима.

158-164. Що се отнася до изискването лицата да се подложат на операция за смяна на пола, за да бъдат променени актовете им за гражданско състояние, от материалите по делото става ясно, че въз основа на подробна информация националните съдилища са постановили, че жалбоподателите са транс-сексуални. Съдилищата са отбелязали по-специално, че жалбоподателите са се подложили на хормонална терапия и мастектомия. Въпреки това са отказали да признаят промяната на пола на жалбоподателите с мотива, че те не са претърпели операция на гениталиите. Съдилищата са счели, че принципът на самоопределение не е достатъчен, за да се удовлетворят исканията на жалбоподателите за промяна на пола. Тоест, жалбоподателите не са искали да претърпят подобни операции преди юридически да бъде признат техният пол. В този смисъл те се позовават на правото си на самоопределение. Жалбоподателите по настоящото дело не са се фокусирали особено върху аспекта на операцията, свързан със стерилизацията, макар да признават, че въпросната операция може да доведе до такъв резултат. Остава обаче фактът, че операцията за смяна на пола очевидно засяга физическата неприкосновеност на съответните лица. Съдът отбелязва, че съдилищата не са изложили мотиви в какво би се изразил общественият интерес от (не)извършването на такава операция, както и не са подложили на анализ баланса между един такъв вероятен обществен интерес и правото на жалбоподателите да получат признаване на тяхната сексуална идентичност. Оттук, Съдът не може да направи извод какви причини от обществен интерес биха обосновали отказ за юридическо признаване на сексуалността на жалбоподателите и

отказ тя да бъде отбелязана в регистрите по гражданско състояние.

165. Съдът установява ограниченост в мисленето по отношение юридическото признаване на сексуалната идентичност на жалбоподателите, което ги е поставило необосновано и продължително време в тревожна ситуация, предизвикваща у тях чувство на уязвимост, срам и безпокойство. Също както в делото *A.P., Garçon et Nicot* националните съдилища са поставили жалбоподателите пред неразрешима дилема: дали, въпреки че не са желали, да се подложат на операция за смяна на пола и да се откажат от правото си на физически интегритет, което попада в обхвата на правото на личен живот по чл. 8, както и чл. 3 от Конвенцията, или да се откажат от своята сексуална идентичност, която също е част от правото на зачитане на личния живот. Съдът намира, че тук има нарушение на справедливия баланс между обществения интерес и личния интерес на засегнатите лица, който държавата е задължена да осигури и поддържа.

166-168. Съдът установява, че настоящото дело засяга въпроси, които са в постоянно развитие в държавите членки на Съвета на Европа. Посочва, че броят на държавите, в които хирургическата интервенция е поставена като предварително условие за юридическото признаване на сексуалната идентичност непрекъснато намалява. Изложените мотиви са достатъчни за Съда, за да направи извод, че отказът на националните власти да признаят юридически промяната на пола на жалбоподателите, поради липса на хирургическа намеса, засяга несправедливо тяхното право на неприкосновеност на личния живот. Налице е нарушение на чл. 8 от Конвенцията, поради отсъствието на ясна и предвидима процедура за юридическо признаване на сексуалната идентичност, която да позволи смяната на пола и съответно на името и гражданския номер в официалните документи, по един бърз,

прозрачен и достъпен начин. Отказът на националните власти да признаят мъжкия пол на жалбоподателите, поради липсата на операция за смяна на пола, е довело в конкретните случаи до нарушаване на справедливия баланс, който властите са задължени да поддържат между обществен интерес и интереса на жалбоподателите. С оглед на това, Съдът не счита за необходимо да разгледа доводите на жалбоподателите, свързани с невъзможността да се подложат на подобна операция на половите органи в Румъния.

169-171. С оглед на констатацията си за нарушение на чл. 8 от Конвенцията Съдът не вижда необходимост при обстоятелствата по настоящото дело да се произнася отделно по оплакванията по членове 6, 13 и 14 от Конвенцията.

172-174. Съдът отхвърля като недопустимо оплакването на първия жалбоподател по чл. 12 от Конвенцията за нарушаване на правото му да създаде семейство, тъй като изискваната от властите операция е водела до стерилизация, защото това оплакване не е било повдигнато пред националните съдилища.

Съдът се произнася за първи път по въпроса дали лице, което е санкционирано за просия, може да се позове на чл. 8 от Конвенцията. Приема, че чл. 8 е приложим по отношение на оплакването на жалбоподателката, която живее в крайно лишение, неграмотна е и е без работа, не получава социална помощ и не е подпомагана от никого. Като са наложили генерална забрана за просия и като са санкционирали жалбоподателката с глоба, подлежаща на замяна с лишаване от свобода, ако не бъде платена, швейцарските власти са ѝ попречили да се обърне към други хора, за да получи помощ, която представлява за нея една от

възможностите да задоволи насъщните си нужди. Правото да се обърнеш към другите за помощ се отнася към самата същност на правата, които защитава чл. 8 от Конвенцията.

В настоящия случай наказването на жалбоподателката, крайно уязвимо лице, за действията ѝ в ситуация, в която най-вероятно не е имала други средства за съществуване и, следователно, друг избор освен просията, за да оцелее, е накърнила човешкото ѝ достойнство и самата същност на защитените от чл. 8 права.

Решение по делото [Lacatus c. Suisse \(n° 14065/15\)](#)

Фактите: Жалбоподателката е румънска гражданка, която принадлежи към ромската общност. От 2011 г. тя пребивавала за известни периоди в Женева. Не намирала работа и затова просела.

На основание наказателния закон на кантона Женева, който забранява просията на обществени места, през 2011 г. ѝ била наложена глоба от 100 швейцарски франка. През следващите две години ѝ били наложени още 8 глоби на същото основание и в същия размер, подлежащи на замяна с лишаване от свобода за срок от един ден, в случай че не бъдат платени. Жалбоподателката оспорила тези наказателни постановления. През 2014 г. съдът я признал за виновна в просия и ѝ наложил наказание глоба в размер на 500 швейцарски франка, подлежаща на замяна с лишаване от свобода за срок от 5 дни, в случай че не бъде платена. Второинстанционният наказателен съд отхвърлил жалбата ѝ срещу присъдата. Приел, че забраната на просията не нарушава свободата ѝ на изразяване, защото не ѝ пречи да изразява или довежда до знанието на обществеността социалното си положение по всякакъв друг начин, както и

че не е налице непряко дискриминация, тъй като нищо в закона не дава основание да се приеме, че забраната визира само ромите или че нищетата, в която живее, може да представлява признак за дискриминация. Жалбоподателката сезирала Федералния съд („ФС“), който отхвърлил жалбата ѝ. Като се позовал на предишни свои решения, приел, че забраната на просията не нарушава чл. 8, чл. 14 и чл. 10 от Конвенцията. Що се отнася до свободата на изразяване посочил, че жалбоподателката е просела пари от минувачите на обществени места, като е протягала чашка, без да прави каквито и да било изявления или да влиза в диалог. Не твърдяла, че е искала да придаде на просенето политически смисъл или дори смисъла на общо осведомяване за положението на ромите в страната си или на бедните в Швейцария, а просто предавала послание за своята или най-много и на семейството си нищета и нужда от помощ, което е изцяло в частната сфера. Според ФС е ставало въпрос не за обръщение към населението на Женева като цяло, а по-скоро за поредица отделни контакти, при които информирането за бедността ѝ е целяло изключително да предизвика чувство за състрадание и жест на щедрост, т.е. посланието е било второстепенен, макар и необходим елемент на просенето ѝ.

От 24 до 28 март 2015 г. жалбоподателката била лишена от свобода поради неплащане на наложената ѝ глоба.

Решението:

Твърдяното нарушение на чл. 8 от Конвенцията

50-51. Жалбоподателката твърди, че забраната за просия на обществено място е засегнала по недопустим начин личния ѝ живот, като ѝ е попречила да осигурява жизнения си минимум с оглед на обстоятелството, че няма други източници на доходи и трудно може да има, че е неграмотна, крайно бедна и жертва на

дискриминация в родината си поради принадлежността ѝ към ромската общност. Правителството оспорва тази теза.

52-53. По допустимостта на оплакването Съдът разглежда въпроса дали то попада в приложното поле на чл. 8 от Конвенцията. Отбелязва, че правителството не оспорва приложимостта на чл. 8, но напомня, че съгласно чл. 32 от Конвенцията Съдът трябва да разгледа въпроса за компетентността си *ratione materiae* на всеки стадий на производството (*Blečić c. Croatie* [GC], no 59532/00, § 67, и *Tănase c. Moldova* [GC], no 7/08, § 131). Съдът не е имал случай да се произнесе дали лице, което е санкционирано за това, че е просило, може да се позове на чл. 8 от Конвенцията. Швейцарският ФС е приел в свое водещо решение от 2008 г., че да се проси е част от индивидуалната свобода, гарантирана от Конституцията. Приложното поле на конституционната разпоредба не съвпада с това на чл. 8 от Конвенцията, но е подобно.

54-57. Съдът вече е отбелязвал, че понятието „личен живот“ по смисъла на чл. 8 е широко и не се поддава на изчерпателно дефиниране. Понякога то може да обхваща аспекти на физическата и социална идентичност на лицето (напр. *Otgon c. République de Moldova*, no 22743/07). То включва и правото на личностно развитие и правото на създаване и поддържане на отношения с други човешки същества и с външния свят (напр. *A.-M.V. c. Finlande*, no 53251/13, § 76). Следователно съществува зона на взаимодействие между индивида и другите, която може да се отнася към „личния живот“ дори и в публичен контекст (вж. *P.G. et J.H. c. Royaume-Uni*, no 44787/98, § 56, с още препратки). Съдът смята, че понятието за човешко достойнство е в основата на духа на Конвенцията. Съдът го използва често на плоскостта на чл. 3, но многократно се е обръщал към него и от гледна точка на чл. 8 (напр. *Kučera c. Slovaquie*, no 48666/99, § 122; *El-Masri c. l'ex-République yougoslave*

de Macédoine [GC], no 39630/09, § 248; *Hudorovič et autres c. Slovénie*, nos 24816/14, 25140/14, § 116). Според Съда човешкото достойнство на дадено лице е уронено сериозно, ако то не разполага с достатъчно средства за съществуване (вж. в този смисъл Държавния съвет на Белгия по делото *Pietquin et autres*², 6.01.2015 г., no 229.729). Като проси, лицето възприема определен начин на живот, за да преодолее едно нечовешко и несигурно положение. Съдът напомня също така, че целта на Конвенцията е да защитава не теоретични и илюзорни, а конкретни и ефективни права. С други думи, трябва да се държи сметка за особеностите на конкретния случай, и по-специално за действителното икономическо и социално положение на съответното лице.

58-61. Съдът няма никакво основание да се съмнява в правдивостта на твърдението, че жалбоподателката е изключително бедна, неграмотна и без работа. Жалбоподателката посочва също така, че не получава социална помощ. Не изглежда и да е подпомагана от някого. Съдът е готов да приеме, че просията ѝ е позволявала да придобие приходи и да намали бедността си. Като са наложили генерална забрана за просия и като са санкционирали жалбоподателката с глоба, подлежаща на замяна с лишаване от свобода, ако не бъде платена, швейцарските власти са ѝ попречили да се обърне към други хора, за да получи помощ, която представлява за нея една от възможностите да задоволи насъщните си нужди. Впрочем самият ФС е приел, че „да се проси, като форма на правото на всеки да се обърне към другите, за да получи от тях помощ, очевидно трябва да се счита за елементарна свобода, част от индивидуалната свобода, гарантирана от (...) Конституцията“. Съдът споделя тази гледна точка, като смята, че правото да се

обърнеш към другите за помощ се отнася към самата същност на правата, които защитава чл. 8 от Конвенцията. Съдът намира, че това е достатъчно, за да заключи, че чл. 8 е приложим по отношение на оплакването на жалбоподателката. Като констатира, че няма други основания за недопустимост, Съдът го обявява за допустимо.

62-90. По съществуването на оплакването страните не спорят относно наличието на намеса при упражняването на правото на жалбоподателката на зачитане на личния ѝ живот. Правителството твърди, че мярката е била предвидена в закона по смисъла на чл. 8, § 2 от Конвенцията и че забраната за просия преследва няколко от изброените в тази разпоредба цели – защита на националната и обществената сигурност, на икономическото благосъстояние на страната и на правата и свободите на другите. Според правителството свързаното с просията притесняване на гражданите и на търговците, които се опасяват от намаляване на клиентелата им, е в състояние да предизвика реакции, стигащи до прояви на нетолерантност и дори агресия. Едно значително разрастване на феномена можело да намали туристическата привлекателност на града, който бил ценен именно заради спокойствието и сигурността си, и да има чувствително отражение върху икономиката. Освен това правителството смята, че забраната за просия е средство, наред с други, за предотвратяване на честите случаи, в които просещите, в т.ч. деца, всъщност са експлоатирани от мафиотски мрежи. Жалбоподателката отбелязва, че в същността си законът визира бедните и по този начин допринася за стигматизирането, без обективно оправдание, на една особено уязвима група хора, към която тя се числи.

² По това дело, цитирано в § 28 от настоящото решение, Държавният съвет – върховната белгийска административна юрисдикция, е разгледал забраната за просия в гр. Намюр през призмата на правото на човешко достойнство. Посочил е, че правото да се

води съответстващ на човешкото достойнство живот включва разполагането със средства за съществуване, без това да означава, че има абсолютно право на просия

По въпроса за легитимността на целите на спорната мярка поддържа, че твърдяното от правителството притесняване на хората е от морално естество, а защитата на клиентелата на търговците не е функция на държавата. Според нея сама по себе си просията не смущава обществения ред и една основна свобода може да бъде ограничена само за предотвратяване на сериозното му засягане, каквото правителството не е доказало. Приток в големите градове щяло да има до изкореняването на бедността в света. Аргумента на правителството относно експлоатацията жалбоподателката намира не само за неточен, но и противоречив. Ако такива мрежи съществували наистина, тя не виждала защо техните жертви трябва да бъдат наказвани, вместо защитени. Що се отнася до необходимостта от намесата в едно демократично общество правителството смята, че поради разнообразната правна уредба на просията в държавите членки, те се ползват с широка свобода на преценка. В Женева забраната била наложена вследствие на увеличеното присъствие на просещи през 2007 г., по-голямата част от които редовно идвали от Румъния. Някои от тях били приютявани в осигурени от общините места и на техни разноски, но други правели незаконни лагери без адекватна инфраструктура и при лоши санитарни условия. През зимата властите ги настанявали по спешност, като една от формите на конституционно гарантираната помощ за лица в бедствено положение, наред с отпусканата извънредна парична помощ. Жалбоподателката поддържа, че твърдението за увеличено присъствие на просещи в краткия период през 2007 г., в който просията е била толерирана, е неподкрепено с доказателства. Начинът за справяне с лагеруването според нея е приютяването им не само през зимата. Относно финансовата помощ тя изтъква многобройните и продължителни административни постъпки, които трябва да бъдат направени за получаването ѝ и с които неграмотни лица като нея не могат да се справят сами. Не било ясно как

кандидатстващите за тази помощ ще се издържат през многото месеци, които отнема процедурата по отпускането ѝ. Освен това при контакт с компетентната служба те рискували да им бъде връчено решение за забрана за влизане в страната, тъй като законът изисквал чужденците да разполагат с необходимите за престоя им средства. На това основание били постановени голям брой забрани за лица от ромски произход. Правителството отбелязва, че жалбоподателката не твърди по-малко рестриктивни мерки да са били в състояние да доведат до същия резултат и че в първото си решение относно забраната в Женева ФС е разгледал редица възможни мерки като ограничаването ѝ по място и време, разрешителен режим или забрана на някои форми като тормоза, но е приел, че те на са в състояние да решат проблема. Жалбоподателката не намира забраната на просията за подходяща мярка и смята, че борбата трябва да се води срещу бедността, а не срещу бедните, с мерки за преодоляване на дискриминацията в родните страни на лицата, принудени да просят в Женева, и проекти за подобряване на условията им на живот. Общите и абсолютни забрани трябвало да се считат за незаконни. Мерките трябвало да бъдат ограничени по място и време, както и оправдани от реален и конкретен риск за обществения ред. Що се отнася до личното положение на жалбоподателката правителството подчертава, че тя не е доказала да е опитвала да си намери работа или да получи финансова или друга помощ. Дори и личното ѝ поведение да не застрашавало само по себе си обществения ред, общественият интерес изисквал общо решение. Наложената ѝ санкция не била непропорционална. Жалбоподателката възразява, че трябва да се бори за оцеляване и няма друг избор, освен да проси. Търсила работа без успех и не кандидатствала за жалката извънредна помощ по посочените по-горе причини.

91-98. Съдът приема, че е била осъществена намеса при упражняването на правата на жалбоподателката, защитени от чл. 8, която е била предвидена в закона. По отношение на преследваните цели той отбелязва, че направената от националните органи преценка представлява отправна точка за неговата проверка. Посочените от правителството проблеми са идентифицирани в споменатото по-горе водещо решение на ФС от 2008 г. от което се вижда, че намесата е преследвала двойна цел – от една страна, защита на обществения ред и гарантиране на сигурността и спокойствието, и от друга страна, борба с мрежите за просия, често експлоатиращи хора и по-специално непълнолетни. Съдът не изключва някои форми на просия, по-конкретно агресивните, да обезпокояват минувачите, местните жители и собствениците на търговски обекти. Той намира за валиден и аргумента за експлоатацията. Така априори намесата е преследвала легитимни цели по смисъла на чл. 8, § 2, а именно предотвратяване на безредици и защита на правата на другите. Поради това Съдът смята, че може да остави отворен въпроса дали тя е преследвала и други легитимни цели.

99-102. Що се отнася до необходимостта от тази намеса в едно демократично общество, Съдът разглежда най-напред контролните правомощия на националните съдилища. Напомня, че осъществената намеса трябва да отговаря на належаща обществена нужда и да бъде пропорционална на преследваната цел, както и че националните власти разполагат с известна свобода на преценка при решаването на тези въпроси, но съпътствана от европейски контрол, при който Съдът разглежда в светлината на Конвенцията решенията, взети от тях при упражняването на тази свобода. Задачата му не е да замести тяхната преценка, включително по отношение на пропорционалността на спорната марка, стига заключенията им да не са произволни или

очевидно неразумни. Това обаче означава, че националните съдилища трябва да мотивират решенията си достатъчно подробно. Недостатъчното мотивиране, без действително направена преценка на баланса между засегнатите интереси, е в противоречие с изискванията на чл. 8 от Конвенцията. Приложимата разпоредба от наказателния закон на кантона Женева предвижда просто, че просията се наказва с глоба. Съдът смята, че подобна генерална забрана на определено поведение е радикална мярка, която изисква солидна обосновка и особено сериозен контрол от страна на съдилищата, оправомощени да претеглят засегнатите интереси (напр. *Hirst c. Royaume-Uni* (по 2) [GC], по 74025/01, § 82). В случая приложимият закон не позволява истинско балансиране на тези интереси и санкционира просията изобщо, независимо от деета и евентуалната му уязвимост, от характера на просията и нейната агресивна или безобидна форма, от мястото, където се извършва или от обстоятелството дали обвиненото лице принадлежи към престъпна мрежа или не. Съдът обаче смята, че може да остави отворен въпроса дали въпреки липсата на гъвкавост на приложимия закон все пак е било възможно да се постигне справедлив баланс между обществените интереси на държавата, от една страна, и интересите на жалбоподателката, от друга. Той намира, че при всички положения в случая ответната държава е надхвърлила предоставената ѝ свобода на преценка, по изложените по-долу съображения.

103-106. Съдът споделя становището на правителството, че Швейцария може да се позовава на известна свобода на преценка. Трябва обаче да бъде определен нейният обхват. Тя не е неограничена и е съпътствана от европейски контрол, още повече че в случая става въпрос за много сериозна намеса, която е имала значителни последици за упражняването от жалбоподателката на нейните права, гарантирани от Конвенцията.

В това отношение Съдът вече е посочвал, че когато се касае за особено важен аспект на съществуването (или идентичността) на дадено лице, оставената на държавата свобода на преценка обикновено е ограничена (*Parrillo c. Italie* [GC], по 46470/11, § 169, с препратките там). Що се отнася до различните разрешения, възприети от държавите членки на Съвета на Европа, Съдът отбелязва, че девет от тях не са намерили за необходимо да забранят просята нито на национално, нито на местно ниво. От 18-те държави, които са я регулирали на национално ниво, шест са забранили само нейните агресивни или натрапливи форми и седем са ограничили или очертали по един или друг начин приложното поле на забраната. В останалите включени в проучването пет държави законодателството предвижда не толкова нюансирана забрана на просята. Освен това в 11-те държави членки, в които просята е регулирана само на местно ниво, както е в Швейцария, забраната в общия случай също е ограничена, по-специално до нейната агресивна или натраплива форма. При това много върховни съдилища в държавите членки са приели, че генералната забрана на просята е непропорционална, по-специално от гледна точка на човешкото достойнство и на свободата на изразяване. И накрая, експерти и органи на ООН или регионални органи са критикували мерките по отношение на просята, по-специално що се касае до генералните забрани. С оглед на голямото разнообразие на възприетите от държавите членки разрешения, Съдът стига до заключение, че в рамките на Съвета на Европа не съществува консенсус по въпроса за забраняването или ограничаването на просята. Въпреки това той отбелязва известна тенденция към ограничаване на забраната и воля на държавите да се задоволят с ефикасна защита на обществения ред посредством административни мерки. Генерална забрана, предвидена в наказателноправна норма, както е в случая, изглежда изключение. Съдът приема това за

още една индикация – освен фундаменталното естество на въпроса, за който се касае – за ограничената свобода на преценка на ответната държавата в случая. Следователно Съдът трябва да изследва дали тя я е била надхвърлила.

107-114. По въпроса за претеглянето на засегнатите интереси Съдът намира, тъй като няма основание да се съмнява, че за жалбоподателката просята е била един от начините да оцелее, тя е била в очевидно уязвимо положение и е имала присъщото на човешкото достойнство право да може да изрази безизходицата си и да се опита да се справи с нуждите си чрез просята. Относно естеството и тежестта на санкцията Съдът напомня, че като не е била в състояние да плати наложената ѝ глоба, жалбоподателката е изтърпяла ефективно пет дни лишаване от свобода. Въпреки че това е станало след подаването на жалбата ѝ пред Съда, той смята, противно на становището на правителството, че в случая това наказание може да бъде взето предвид, тъй като е пряка последица от невъзможността за плащане на глобата, т.е. мярката, от която тя се е оплакала пред Съда. Съдът намира, че става въпрос за тежка санкция. При обстоятелствата в случая, с оглед на несигурното и уязвимо положение на жалбоподателката, налагането на наказание лишаване от свобода, което може да утежни още повече безпомощността и уязвимостта, за нея е била почти автоматична и неизбежна. Според Съда подобна мярка трябва да бъде оправдана от солидни съображения, свързани с обществения интерес, каквито отсъстват в случая, за което свидетелства изложеното по-долу. Що се отнася до твърдяната цел борба с трафика на хора и по-специално експлоатацията на деца, Съдът признава нейната важност и задължението на държавите да защитават жертвите (напр. *M. et autres c. Italie et Bulgarie*, по 40020/03). Той обаче се съмнява, че налагането на наказания на жертвите на тези мрежи е ефикасна мярка срещу феномена. В това

отношение. Експертната група за борба с трафика на хора (ГРЕТА) е приела в доклада си за Швейцария, публикуван през 2019 г., че инкриминирането на просията поставя жертвите на принудителната просия в много уязвимо положение, и освен това е „призова[ла] швейцарските власти да се съобразят с чл. 26 от Конвенцията за борба с трафика на хора, като приемат разпоредба, предвиждаща възможност жертвите на трафик да не бъдат санкционирани за участие в незаконна дейност, когато са били принудени да го сторят (...)“. При това правителството не твърди жалбоподателката да е принадлежала към такава престъпна мрежа или по друг начин да е била жертва на нечия престъпна дейност, нито по делото има подобни данни. Относно обществения интерес от налагане на спорната мярка за защита на правата на минувачите, местните жители и собствениците на търговски обекти Съдът отбелязва, че не изглежда властите да са упреждали жалбоподателката в агресивни или натрапливи форми на просия или в полицията да са подавани оплаквания срещу нея. При всички положения Съдът намира за уместно да посочи, че съгласно становището на Специалния докладчик на ООН за крайната бедност и правата на човека съображението бедността да се направи по-малко видима в даден град и да се привлекат инвестиции не е легитимно от гледна точка на правата на човека, противно на това, което изглежда поддържа правителството. И накрая Съдът разглежда въпроса дали не толкова строги мерки биха могли да доведат до същия или до сравним резултат. В споменатото по-горе решение на ФС от 2008 г. е констатирана безполезността на по-малко рестриктивно законодателство. Направеният от Съда сравнителен анализ на законодателствата на държавите членки обаче показва, че мнозинството от тях предвиждат по-нюансирани ограничения. Освен това, въпреки че държавата разполага с известна свобода на преценка по въпроса, съобразяването с чл. 8 би изисквало

националните съдилища да разгледат задълбочено конкретното положение в случая. Поради това Съдът не се съгласява със становището на Федералния съд.

115-117. В заключение Съдът приема, че наложената на жалбоподателката санкция не е представлявала пропорционална мярка – нито на целта борба с организираната престъпност, нито на целта защита на правата на минувачите, местните жители и собствениците на търговски обекти. В настоящия случай Съдът смята, че наказването на жалбоподателката, крайно уязвимо лице, за действията ѝ в ситуация, в която най-вероятно не е имала други средства за съществуване и, следователно, друг избор освен просията, за да оцелее, е накърнила човешкото ѝ достойнство и самата същност на защитените от чл. 8 права. Поради това държавата отговорник е надхвърлила свободата на преценка, с която е разполагала в случая. Ето защо Съдът заключава, че намесата при упражняването на защитените от чл. 8 права на жалбоподателката не е била „необходима в едно демократично общество“ по смисъла на чл. 8, § 2. Следователно е налице нарушение на чл. 8 от Конвенцията.

Твърдяното нарушение на чл. 10 от Конвенцията

118-120. Жалбоподателката поддържа също така, че забраната на просията е засегнала по недопустим начин свободата ѝ на изразяване, като ѝ е попречила да сподели безизходицата си, искайки милостиня. Правителството оспорва. Съдът смята, след като е установил нарушение на чл. 8 от Конвенцията, че основаното на чл. 10 оплакване не повдига съществен различен въпрос и не се налага да се произнесе отделно и по него.

Твърдяното нарушение на чл. 14 във връзка с чл. 8 от Конвенцията

121-123. Накрая, жалбоподателката се оплаква, че е жертва на дискриминация на основата на нейното социално и имуществено положение, както и на основата на произхода ѝ. Правителството оспорва. Съдът смята, че след като е установил нарушение на чл. 8 от Конвенцията, не се налага да се произнесе отделно и по това оплакване.

В особени мнения съдиите Keller, Lemmens и Ravarani не се съгласяват със

заклучението на мнозинството, че не се поставя съществен различен въпрос по чл. 10 от Конвенцията. Намират, че Съдът е пропуснал една възможност да приеме, че просията е защитено от чл. 10 поведение. Съдиите Lemmens и Ravarani смятат, че е трябвало да бъде разгледано и оплакването по чл. 14. Съдия Ravarani не споделя мотивите за заключението за нарушение на чл. 8.

7. СВОБОДА НА СЪБРАНИЯТА И СДРУЖАВАНЕТО

- ДЕЛА НА ЕСПЧ СРЕЩУ ДРУГИ ДЪРЖАВИ

Умишлена стратегия за спиране на първоначално мирния протест на Майдана в Киев през 2013-2014 г. чрез употребата на прекомерна сила, водеща до ескалация на насилието и многократни злоупотреби от недържавни агенти, наети от полицията.

Решение по дело [Shmorgunov and Others v. Ukraine \(nos. 15367/14 and 13 Others\)](#)

Виж по-горе в раздел [„Забрана на изтезанията и нечовешкото и унижително отношение“](#)

8. ЗАЩИТА НА СОБСТВЕНОСТТА

• ДЕЛА НА ЕСПЧ СРЕЩУ ДРУГИ ДЪРЖАВИ

Съдът констатира нарушение на правото на мирно ползване на притежания. Приема, че отнемането на стоки, внесени законно от дружеството жалбоподател, но в нарушение на задължения за записването им в нарочни регистри е непропорционално и националните власти не са обсъдили възможността дали алтернативни мерки, като глоба, биха били достатъчни. Съдът прави разграничение със случаите, когато стоките са предмет на внос, който е забранен.

Решение по делото [Aktiva DOO v. Serbia \(no. 23079/11\)](#)

Фактите: Жалбоподателят е дружество с ограничена отговорност с адрес на управление в Белград. В периода между 12 ноември и 25 декември 2004 г. дружеството-жалбоподател внесло стоки от Украйна на законно основание и заплатило съответните данъци и мита. Стоките били съхранявани в складове, собственост на други търговски дружества. В периода между 26 и 31 януари 2005 г. държавните контролни органи извършили проверка в складовете и счетоводството на дружеството. Констатирани нарушения при вписването на стоките в счетоводството на дружеството и издали две самостоятелни решения за отнемане на

стоките – от 28 януари 2005 г. и от 31 януари 2005 г. Било образувано и производство за дребно правонарушение срещу дружество-жалбоподател и неговия изпълнителен директор.

В решението от 28 януари се посочвало, че отнемането е временно и представлява обезпечителна мярка в контекста на производството за дребното правонарушение, въпреки това на 16 февруари 2005 г. властите продали стоките. Дружеството обжалвало неуспешно по административен и съдебен ред решенията за отнемане и продаване на стоките. През 2010 г. дружеството-жалбоподател подало жалба до Конституционния съд („КС“) с оплакване за нарушение на правото на справедлив процес и правото на собственост. По-конкретно твърдяло, че отнемането на стоките е било вследствие на незаконна процедура и самото то е било непропорционално на преследваните цели. КС дал указания да се конкретизира точно кой акт се оспорва и да се посочат конституционните основания за жалбата. Дружеството-жалбоподател уточнило, че се оспорва последното решение на Върховния съд и всяко едно от решенията, които го предшестват. По отношение на иска по който съдът е следвало да се произнесе, дружеството-жалбоподател посочило основанията, които първоначално били изложени в жалбата. КС отхвърлил жалбата като недопустима с мотив, че дадените указания не били изпълнени.

Дружеството обжалвало също и решението за отнемане на стоките от 31 януари 2005 г. През 2014 г. КС отменил предишните решения и върнал делото за ново разглеждане. На 31 януари 2015 г. Административният съд разпоредил стоките на дружеството жалбоподател да му бъдат върнати като стойността им бъде изплатена в рамките на изпълнителното производство. Към момента на разглеждане на настоящото дело производството е висящо по касационна жалба на властите.

Производството срещу дружеството-жалбоподател и изпълнителния му директор за налагане на санкция за правонарушение приключило през 2007 г. поради изтичането на абсолютната давност.

Решението:

60. Дружеството-жалбоподател се оплаква, че отнемането на стоките и последващата продажба са довели до нарушаване на правата, гарантирани в чл.1 на Протокол 1.

61-71. Съдът отхвърля възраженията на правителството по допустимостта. Относно възражението за неизчерпване на вътрешно-правните средства за защита, тъй като дружеството-жалбоподател в процедурата пред КС не било изпълнило дадените му указания Съдът констатира, че дружеството е използвало официалната форма за жалба до КС, изрично е посочило относимите конституционни разпоредби, индивидуализиран е обжалваният акт, посочени са правните основания и са формулирани исканията към КС. При тези обстоятелства КС е проявил прекомерен формализъм като е обявил жалбата за недопустима, въпреки, че тя е отговаряла на изискванията.

72-75. Дружеството-жалбоподател се оплаква, че отнемането на стоките и тяхната продажба е било в нарушение на закона и е

засегнало правото му на собственост. Контролните органи не са имали право да извършат това, вносът на стоките е бил законосъобразен, платени са били съответните данъци и такси, отнемането не преследвало легитимни цели и било непропорционално, тъй като от действията на дружеството не били настъпили вреди. Правителството възражава, че отнемането на стоките е било в съответствие с материалното и процесуалното национално законодателство. Контролните органи не са имали право на преценка. Не са съществували и не е могло да се приложат други по-малко строги мерки. Доколкото отнетите стоки са изисквали специални условия на съхранение, което е щяло да бъде скъпо, то и тяхната продажба е извършена въз основа на закона. Отнемането на стоките е преследвало законни цели, по-специално било е в защита срещу неразрешените и нерегистрирани продажби на стоки, което може да доведе до сериозни икономически последици за държавния бюджет, поради което е постигнат баланс между общия интерес и интересът на дружеството-жалбоподател.

76-80. Съдът отбелязва, че страните не спорят по въпроса дали отнемането представлява намеса в упражняване правото на мирно ползване. По отношение на въпроса под кое от трите правила на чл.1 от Протокол 1 попада мярката, Съдът напомня, че в практиката си е приемал, че конфискацията, въпреки че включва лишаване от притежание, представлява контрол върху ползването на собствеността посмисъла на втория параграф на чл.1 Протокол 1 (вж. *Air Canada v. the United Kingdom*, 5 май 1995, § 34; *Silickienė v. Lithuania*, no. 20496/02, § 62; *S.A. Bio d’Ardennes v. Belgium*, no. 44457/11, § 48 и като най-скорошно *Markus v. Latvia*, no. 17483/10, § 70). В някои случаи обаче, когато

конфискацията включва трайно прехвърляне на собствеността и жалбоподателят няма реална възможност да си върне притежанието, Съдът счита, че въпросните мерки представляват лишаване от собственост (*Andonoski v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*, no. 16225/08, § 30). В настоящият случай стоките са продадени на трети страни и правителството не е изложило аргументи за съществуване на реална възможност за връщането им на дружеството-жалбоподател.

81-82. Въпреки сериозните си съмнения Съдът оставя отворени въпросите относно законността и легитимната цел на намесата, тъй като в настоящия случай централният проблем е пропорционалността на мерките. Възможните дефицити на приложимата национална законодателна рамка обаче ще бъдат засегнати при преценка на пропорционалността на намесата. Съответно въпросът, който остава Съдът да прецени е дали е съществувала разумна пропорционална зависимост между средствата, използвани от властите за постигане на посочената легитимна цел, и защитата на правото на дружеството-жалбоподател за мирно ползване на притежанията си. Съдът трябва да провери по-специално дали намесата е постигнала необходимия справедлив баланс между изискванията на обществения интерес и изискванията за защита на правото на дружеството-жалбоподател на мирното ползване на притежанията. Необходимият баланс няма да бъде постигнат, ако дружеството-жалбоподател е трябвало да понесе индивидуална и прекомерна тежест.

83. Съдът отбелязва, че производството срещу дружеството за правонарушение е прекратено поради изтичане на давностните срокове, без да е намерено, че нарушението е извършено. Въпреки това, стоките са били

отнети и малко след това продадени на трета страна, тъй като в паралелното административно производство било прието, че дружеството-жалбоподател е търгувало стоките без същите да са надлежно регистрирани. Важно е да се отбележи, че стоките са били внесени законно, поради което случаят следва да се разграничи от дела, където мерки като конфискация са приложени за стоки, чиито внос е бил забранен, или са били придобити незаконно, или са били предназначени за ползване при извършване на незаконна дейност, или конфискацията е била извършена в хода на наказателна производство за обвинения в сериозна организирана престъпна дейност. Освен това, Съдът отбелязва, че въпреки отнемането на стоките, националните власти не са предприели никакви мерки с наказателен характер срещу дружеството жалбоподател или изпълнителния директор, различни от производството за установяване на правонарушение, приключило с оправдаване.

84-85. Съдът отбелязва, че тъй като дружеството-жалбоподател не е съхранявало стоките си в собствени складове, в административното производство не е разгледана възможността дали преследваната легитимна цел е могла да бъде постигната с други средства. Правителството е възразило, че законът в разглеждания период е предвиждал единствено отнемането като задължителна мярка. В тази връзка Съдът отново подчертава, че за да бъде намесата пропорционална тя трябва да съответства на тежестта на нарушението и предвидената за правонарушението санкция да е съответна на неговата тежест – в конкретния случай е следвало да се преценява във връзка с неспазването на изискванията за регистриране – а не на тежестта на предполагаемо нарушение, което всъщност не е установено, което би могло да има

„тежки икономически последици за държавния бюджет“. В настоящия случай няма данни въпросната мярка да е имала за цел да компенсира имуществени вреди, причинени от неспазването на разпоредбите от страна на дружеството-жалбоподател; изглежда, че тя по-скоро е имала възпираща и наказваща цел. Правителството не е представило убедителни доказателства, нито твърди, че само глобата не би била достатъчна, за да се постигне желаният възпиращ и наказателен ефект и да се предотвратят бъдещи нарушения на изискването за регистриране. Всъщност Съдът отбелязва, че последващите закони дори не предвиждат отнемане на стоки за такова нарушение. Следователно е налице нарушение на чл.1 от Протокол № 1.

- **РЕШЕНИЯ НА СЪДА НА ЕС**

1. Член 2, § 1 от Рамково решение 2005/212/ПВР на Съвета относно конфискация на облаги, средства и имущество от престъпления във връзка с член 17, § 1 от Хартата трябва да се тълкува в

смисъл, че не допуска национална правна уредба, която позволява конфискация на средство, използвано за извършване на престъпление квалифицирана контрабанда, когато това средство принадлежи на трето добросъвестно лице.

2. Член 4 от Рамково решение 2005/212 във връзка с член 47 от Хартата трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска национална правна уредба, която позволява в наказателно производство да се конфискува имущество, принадлежащо на лице, различно от извършителя на престъплението, без това лице да разполага с ефективни правни средства за защита.

Решение на СЕС по дело [C-393/19](#) По преюдициално запитване, отправено от Апелативен съд, Пловдив, България

9. ЗАБРАНА ЗА ДИСКРИМИНАЦИЯ

- РЕШЕНИЯ НА СЪДА НА ЕС

Член 2 от Директива 2000/78/ЕО на Съвета за създаване на основна рамка за равно третиране в областта на заетостта и професиите трябва да се тълкува в смисъл, че:

– практиката на работодател, изразяваща се в изплащане на добавка към заплатата на работниците и служителите с увреждания, които са представили своето удостоверение за признаване на увреждане след избрана от този работодател дата, а не на работниците и служителите с увреждания, които са представили същото удостоверение преди тази дата, може да съставлява пряка дискриминация, ако се окаже, че посочената практика се основава на неразривно свързан с увреждането критерий, тъй като тя може да прави окончателно невъзможно изпълнението на това времево условие от ясно обособена група от работници и служители, формирана от всички работници и служители с увреждания, чието състояние на увреждане работодателят непременно е познавал при въвеждането на тази практика,

– посочената практика, макар да е привидно неутрална, може да съставлява дискриминация, непряко основана на увреждането, ако се окаже, че поставя в неблагоприятно положение работници и служители с увреждания в зависимост от естеството на тяхното увреждане, по-специално поради явния му характер или факта, че увреждането налага подходящо приспособяване на условията на труд, без да е обективно оправдана от законна цел и без средствата за постигане на тази цел да са подходящи и необходими.

Решение на СЕС по дело [C-16/19](#)

10. ДРУГИ ПРАВА

• ДЕЛА НА ЕСПЧ СРЕЩУ ДРУГИ ДЪРЖАВИ

Наложената мярка административно наблюдение за срок от 6 години след изтърпяването на наказанието за извършено престъпление, включваща забрана за излизане през нощта и задължение за ежемесечно лично явяване пред отговорния за наблюдението орган и за уведомяване при смяна на местоживеенето, представлява намеса в свободата на придвижване, но в случая не е в нарушение на чл. 2 от Протокол № 4 поради предвидената възможност за периодичен съдебен контрол относно необходимостта от оставането ѝ в сила.

Мярката не представлява „наказание“ по смисъла на чл. 7 от Конвенцията и чл. 4 от Протокол № 7 и следователно не е подчинена на установената в чл. 7 забрана за обратно действие и не представлява повторно наказване.

Решение по делото [Timofeyev et Postupkin c. Russie \(n°s 45431/14, 22769/15\)](#)

Фактите: Двете съединени за общо разглеждане жалби са подадени от лица, изтърпели наказание лишаване от свобода за

престъпления, извършени при условията на опасен рецидив. Първият жалбоподател бил осъден през 2003 г. за убийство, а вторият – през 2007 г. за трафик на наркотици. През 2013 г., в края на изпълнението на наказанията им, по искане на администрацията на съответните пенитенциарни заведения компетентните съдилища ги поставили под административно наблюдение за определен срок след освобождаването им, на основание Закон № 64-FZ, влязъл в сила през 2011 г. Съгласно закона тази мярка се отнасяла за лицата, които имат статуса на „осъждани“³, и целта ѝ била да упражни върху тях превантивно въздействие, да предотврати извършването на престъпления и други правонарушения и да защити интересите на държавата и на обществото. Тя се прилагала автоматично по отношение на осъдените за престъпления, извършени при условията на опасен и особено опасен рецидив.

В производството по поставяне под наблюдение първоинстанционният съд отложил два пъти делото на първия жалбоподател по негово искане, за да влезе в контакт с близките си, които да му ангажират адвокат, тъй като не разполагал със средства сам да заплати за адвокатска помощ. На третото съдебно заседание жалбоподателят поискал да му бъде назначен адвокат. Съдът отказал. Посочил,

³ Съгласно действащите към момента на събитията разпоредби на Наказателния кодекс (НК) лицата, признати за виновни в престъпление, имат статуса на осъждани – който се взема предвид в случай на извършване на ново престъпление и е свързан с други предвидени в законодателството последици – от

момента на влизане в сила на присъдата до момента на „погасяването“ или „снемането“ на този статус. Погасяването настъпва 6 години след изтърпяването на наказанието за тежките престъпления и 8 години за особено тежките.

че липсата на средства не е сред предвидените в Гражданския процесуален кодекс (ГПК) основания за предоставяне на правна помощ. Поставил жалбоподателя под административно наблюдение за срок от 8 години, като му наложил забрани за излизане от дома между 22 и 6 ч., за посещаване на обществени места за забавление и за посещаване на местата на публични събития. Наред с това жалбоподателят бил задължен да се явява три пъти месечно пред органа, натоварен с административното наблюдение по местоживеенето му. В жалбата си срещу това решение той се оплакал, наред с другото, от невъзможността да ползва безплатна правна помощ. Подал искане до председателя на местната адвокатска колегия за предоставяне на такава. С делото се запознал адв. N., но уведомил съда, че не може да осъществи представителство без сключен договор за правна помощ. В съдебното заседание второинстанционният съд съобщил това на жалбоподателя и отложил гледането на делото за следобед на същия ден, за да му даде възможност да сключи такъв договор. При подновяването на заседанието жалбоподателят уведомил съда, че не е успял да го стори, тъй като адв. N. не е бил на разположение, и поискал отлагане на делото. Съдът отказал. Потвърдил първоинстанционното решение. Посочил, че ГПК не предвижда назначаване на адвокат в производството за поставяне под административно наблюдение и че жалбоподателят е разполагал с достатъчно време да подготви защитата си и да си осигури представителство.

Административното наблюдение, под което бил поставен вторият жалбоподател, включвало забрана за излизане от дома между 22 и 6 ч. и задължение да се явява веднъж месечно пред органа, натоварен с изпълнението на мярката. Жалбите му срещу това решение били отхвърлени.

Решението:

Оплакването за нарушение на чл. 7 от Конвенцията

64-69. Първият жалбоподател твърди, че определените му мерки за административно наблюдение представляват „наказание“, каквото не е съществувало към момента на извършване на престъплението, за което е осъден, и следователно му е наложено ретроактивно, в нарушение на чл. 7 от Конвенцията. По времето на осъждането му през 2003 г. той не бил в състояние да предвиди налагането на такива мерки по силата на закон, приет през 2011 г. Те били тежки, тъй като неспазването им можело да доведе до лишаване от свобода, както и идентични на задълженията и ограниченията, съставляващи предвиденото в НК наказание ограничаване на свободата, а производството по определянето им било аналогично на определянето на наказанието при произнасяне по наказателно обвинение по смисъла на чл. 6 от Конвенцията. Правителството поддържа, че става въпрос за форма на административна принуда, която се прилага само след окончателна присъда, т.е. е последица от осъждането, но не и наказание по смисъла на чл. 7 от Конвенцията, тъй като има превантивен, а не репресивен характер.

70-73. Съдът напомня, че понятието „наказание“ в чл. 7 от Конвенцията има автономно значение. Отправна точка при преценката дали е налице „наказание“ е отговорът на въпроса дали разглежданата мярка е наложена вследствие на признаването на съответното лице за виновно в извършването на престъпление, но релевантни са и естеството и целта на мярката, квалифицирането ѝ във вътрешното право, процедурата по налагането ѝ и нейната тежест (вж. *Del Rio*

Prada c. Espagne [GC], no 42750/09, § 82). Въз основа на тези критерии Съдът е разграничил мерки, които имат за цел наказание и не могат да бъдат налагани с обратна сила (вж. *M. c. Allemagne*, no 19359/04, §§ 122-137), и превантивни мерки, за които принципът, установен в чл. 7 не се прилага (напр. *Van der Velden c. Pays-Bas* (déc.), no 29514/05, и *Berland c. France*, no 42875/10, §§ 45-46).

74-82. В настоящия случай поставянето на жалбоподателя под административно наблюдение е било свързано с присъдата му и нейна последица, въпреки че е постановено 10 години по-късно. Квалифицирането на тази мярка като административна по националното право има само относително значение. Съдът е отбелязвал, че един и същи тип мярка може да бъде квалифицирана като допълнително наказание в една държава и като мярка за сигурност в друга (цитираното *M. c. Allemagne*, § 74). В Русия както Конституционният съд, така и Върховният съд са приели, че административното наблюдение не е „наказание“ по смисъла на наказателния закон, а превантивна мярка. Съдът също смята, че главната цел на спорната мярка е била превантивна – предотвратяване на рецидив, т.е. не може да се приеме, че тя е имала репресивна цел и че е представлявала санкция. Въпреки сходството на наложените на жалбоподателя мерки за административно наблюдение с наказанието ограничаване на свободата, за разлика от наказанията те не са зависели от смекчаващите и отегчаващи вината обстоятелства, т.е. от степента на виновност на извършителя, а са се основавали на „опасността“ на лицата, осъдени за извършени при условията на рецидив престъпления, и следователно не са имали репресивен характер. Производството по налагането им не е било наказателно. Що се отнася до възможността неспазването им

да доведе до лишаване от свобода Съдът отбелязва, че предвидените санкции се налагат в отделно съдебно производство, в което се преценява дали е налице виновно поведение. И накрая, по отношение на строгостта на разглежданите мерки Съдът отбелязва, че макар и някои от тях да са били обременителни, а други да са оказвали съществено въздействие върху живота на жалбоподателя, все пак тежестта им не е решаваща сама по себе си, тъй като същото се отнася за много превантивни мерки, които нямат наказателен характер (напр. цитираното *Del Río Prada*, § 82). По тези съображения Съдът намира, че наложените на жалбоподателя задължения и ограничения не представляват „наказание“ по смисъла на чл. 7 от Конвенцията, а превантивни мерки, по отношение на които установената в тази разпоредба забрана за обратно действие не се прилага. Поради това оплакването е несъвместимо *ratione materiae* с разпоредбите на Конвенцията.

Оплакването за нарушение на чл. 4 от Протокол № 7 към Конвенцията

83-85. Вторият жалбоподател се оплаква, че с поставянето му под административно наблюдение е бил наказан втори път за престъплението, за което вече е имал влязла в сила присъда. Правителството поддържа, наред с вече изложените във връзка с чл. 7 доводи, че между приключилото през 2007 г. наказателно производство срещу жалбоподателя и производството за поставянето му под административно наблюдение, завършило през 2014 г., има „достатъчно тясна материална и времева връзка“ и те представляват „логично цяло“ по смисъла на решението *A et B c. Norvège* ([GC], nos 24130/11, 29758/11, §§ 130-132). Жалбоподателят оспорва тази теза.

86-87. Съдът напомня, че с оглед на необходимостта от съгласувано тълкуване

на разпоредбите на Конвенцията е приел, че понятието „наказателно производство“ в чл. 4 от Протокол № 7 трябва да се тълкува в светлината на общите принципи, приложими относно понятията „наказателно обвинение“ в чл. 6 и „наказание“ в чл. 7 от Конвенцията (*Serguei Zolotoukhine c. Russie* [GC], по 14939/03, § 52, с препратките там). Следователно с оглед на изводите, направени по-горе от гледна точка на чл. 7, налагането на разглежданите мерки не представлява „наказ[ване]“ по смисъла чл. 4 от Протокол № 7. Поради това Съдът приема оплакването за несъвместимо *ratione materiae* с тази разпоредба.

Оплакването за нарушение на чл. 6 от Конвенцията

88. Първият жалбоподател се оплаква, че тази разпоредба е нарушена поради отказа да му бъде предоставена безплатна правна помощ.

89-91. По допустимостта на оплакването правителството поддържа, че към производството за поставяне под административно наблюдение чл. 6 е приложим в гражданския си аспект. Посочва, че никоя действаща към онзи момент правна разпоредба не е предвиждала предоставяне на правна помощ в това производство. Според жалбоподателя чл. 6 от Конвенцията е приложим в наказателния си аспект поради тежестта на мерките, но ако Съдът не възприеме това, той поддържа, че е приложим гражданският му аспект.

92-94. Съдът напомня извода си, че наложените на жалбоподателя задължения и ограничения не представляват „наказание“ по смисъла на чл. 7 от Конвенцията. С оглед на установените критерии относно понятията „наказателно обвинение“ в чл. 6 и „наказание“ в чл. 7 той намира, че наказателният аспект на чл. 6 не е приложим

към производството за поставяне под административно наблюдение. В решението си по делото *De Tommaso c. Italie* ([GC], по 43395/09, §145) обаче Съдът е приел, че ограничения, до голяма степен подобни на наложените в случая, се отнасят до права, които са „граждански“ по естеството си. Като намира, че същото заключение е приложимо и в случая, той приема оплакването за съвместимо *ratione materiae* с чл. 6, § 1 от Конвенцията в гражданския му аспект и го обявява за допустимо.

95-97. По съществуването на оплакването жалбоподателят поддържа, че производството е касало важни негови интереси, защото е било свързано и с аспекти на личния му живот, като избора на местоживеене, и с организирането на семейния му живот. Той смята, че въпросите, подлежащи на разглеждане в производството, в т.ч. по Конвенцията, са били сложни, и обръща внимание, че не е юрист и е бил затворник през последните 10 години преди делото. Освен това на насрещната страна участвал представител на затворническата администрация, който с оглед на функциите си бил специалист в материята. Съдилищата по същество признали, че е важно да бъде представляван, като отлагали делото, за да му дадат възможност да си осигури адвокат, но не разгледали подробно положението му. Правителството също се позовава на тази възможност, дадена на жалбоподателя от съдилищата, която обаче той не използвал. Седмица преди заседанието на второинстанционния съд той вече бил на свобода и имал достатъчно време да си осигури представителство от адвокат. Освен това участвал лично във всички съдебни заседания.

98-99. Съдът подчертава, че чл. 6, § 1 от Конвенцията не предвижда изрично задължение за предоставяне на правна

помощ по граждански дела, за разлика от чл. 6, § 3 (с) по отношение на наказателните. По делото *Steel et Morris c. Royaume-Uni* (по 68416/01, §§ 59-62) Съдът е формулирал приложимите критерии, като е посочил, че правото на достъп до съд трябва да бъде ефективно и че за справедливостта на процеса – както наказателен, така и граждански – е съществено всяка страна да има реална възможност да защити тезата си при равни условия с насрещната; че чл. 6, § 1 оставя на държавата избора на средства за осигуряване на горните права и че системата за правна помощ е едно такова средство, но има и други, например опростяване на процедурата; че въпросът дали предоставянето на правна помощ е необходимо за справедливостта на процеса трябва да се решава с оглед на конкретните обстоятелства във всеки отделен случай, и по-специално в зависимост от важността на засегнатите интереси, сложността на приложимата правна уредба и на процедурата, както и способността на жалбоподателя да защити ефективно тезата си; че правото на достъп до съд не е абсолютно и подлежи на ограничения, стига те да преследват легитимна цел и да са пропорционални, поради което е допустимо и ограничаване на предоставянето на правна помощ с оглед на материалното положение на жалбоподателя или шансовете му за успех в производството; че държавата не е задължена да гарантира посредством публичните фондове пълно равенство на подпомаганата страна и нейния противник, стига на всяка страна да е осигурена разумна възможност на представи тезата си при условия, които не я поставят в явно по-неблагоприятно положение от насрещната.

100-101. Съдът отбелязва, че в производството за поставяне под административно наблюдение приложимото национално законодателство не е предвиждало предоставяне на правна помощ

под формата на представителство от адвокат, както и че производството е било иницирано от затворническата администрация, поради което в случая въпросът не е дали жалбоподателят е разполагал с достъп до съд като такъв, а дали с оглед на всички обстоятелства липсата на правна помощ го е лишила от справедлив процес и е накърнила правото му да се защити ефективно, в нарушение на чл. 6, § 1 от Конвенцията.

102-106. Съдът напомня, че е придавал особено значение на обстоятелството дали разглежданото производство се е отнасяло за гарантирано от Конвенцията право, в т.ч. като е вземал предвид евентуалните му последици за личния и семеен живот, и по-специално за правните отношения между две лица (*Airey c. Irlande*, 9.10.1979 г., § 24.), родителските права (*P., C. et S. c. Royaume-Uni*, по 56547/00, § 92) или правото на лични контакти (*Nepov c. Bulgarie*, по 33738/02, §§ 45 и 52). В случая в производството е ставало въпрос за неоспоримо важни интереси на жалбоподателя, тъй като наложените ограничения са имали сериозни последици за личния му живот и за упражняването на неговите права, и по-специално свободата му на придвижване. Относно сложността на процедурата Съдът отбелязва, че към разглежданото производство е бил приложен ГПК. Жалбоподателят и правителството не са коментирали въпроса дали процедурата е била особено сложна, например поради специфични правила относно формата на становищата на страните или представянето на доказателства. Съдът констатира, че материалите по делото не са били прекалено обемни и че разглеждането му по същество е станало в едно-единствено съдебно заседание. Що се касае до приложимото материално право, според Съда в производството са се поставяли правни

въпроси, изискващи известно познаване на нормативната уредба и на съдебната практика. Относно способността на жалбоподателя да защити ефективно тезата си Съдът отбелязва, че той не е имал юридически познания или опит, и напомня, че страните по дадено дело могат да се сблъскат с деликатни правни проблеми като необходимостта от изслушване на вещи лица, от спазване на срокове, от формулиране на въпроси и възражения от значение за изхода на спора, от намиране, призоваване и разпит на свидетели (цитираното *Ненов*, § 46). В случая в първоинстанционното производство жалбоподателят е изтъкнал затрудненията си във връзка с изпращането от затворническата администрация на негови оплаквания и е поискал от съда съдействие при събирането на доказателства, за да подкрепи твърдението си, че документът за психологическата му оценка е фалшифициран от управата на затвора. Съдията обаче не го е подпомогнал и е отхвърлил всичките му процедурни искания в тази насока (за разлика от цитираното *Steel et Morris*, § 69). Според Съда жалбоподателят, ако беше представляван от адвокат, би могъл да подготви защитата си, за да оспори представените от насрещната страна доказателства. Осигуряването на възможност да защити тезата си е било още по-важно като се има предвид, че първоинстанционният съд се е позовал в решението си на „личността“ му и на „отрицателното мнение“ на затворническата администрация. Освен това нейният представител е бил подпомаган от прокурора в хода на цялото производство. Съдът отбелязва по-нататък, че съдилищата са отложили делото няколко пъти, за да дадат на жалбоподателя възможност да си осигури представителство, но в същото време обръща внимание, че той е обосновал исканията си с липсата на финансови средства, а не на време, за което отлагането

не е помогнало. Няма данни той да е могъл да сключи договор за правна помощ и с адв. N., без за заплати за услугите му. И накрая, с оглед на обстоятелството, че е бил освободен от затвора едва седмица преди второинстанционното съдебно заседание, както и на трудностите, които е срещнал при подготовката на защитата си, Съдът смята, че за жалбоподателя производството е било много по-голямо изпитание от психична и емоционална гледна точка, отколкото за един опитен адвокат.

107. С оглед на изложеното, и особено на сериозния интерес на жалбоподателя, за който е ставало въпрос в производството за поставянето му под административно наблюдение за срок от 8 години, и на затрудненията, които е срещнал при подготовката на защитата си и за които е уведомил съдилищата, Съдът смята, че при обстоятелствата в случая невъзможността да ползва безплатна правна помощ за представителство от адвокат го е поставила в явно по-неблагоприятно положение от насрещната страна. Ето защо той заключава, че е налице нарушение на чл. 6, § 1 от Конвенцията.

Оплакването за нарушение на чл. 2 от Протокол № 4 към Конвенцията

108. Вторият жалбоподател се оплаква, че с наложените в рамките на административното наблюдение ограничения са нарушени гарантираните му от тази разпоредба права да се придвижва свободно и да избира местоживеенето си.

109-114. Съдът обявява оплакването за допустимо. Отхвърля възражението, че не е спасен 6-месечният срок за подаване на жалбата. Правителството се позовава на решение на Съда относно „окончателното решение на националната инстанция“ по смисъла на чл. 35, § 1 от Конвенцията с оглед

на извършени в Русия законодателни изменения, но то е постановено след подаването на жалбата.

115-122. По съществуващото на оплакването жалбоподателят поддържа, че е налице намеса в правата му, която не е отговаряла на изискването за законност, тъй като не е била предвидима в момента на постановяване на присъдата му. Що се отнася до целите ѝ той смята, че статистическите данни не подкрепят тезата на правителството, че административното наблюдение намалява случаите на рецидив, а и след 2011 г. не била правена оценка на въздействието му. Сроктът на мярката – в неговия случай 6 години – бил достатъчен, за да се установи нарушение на чл. 2 от Протокол № 4, съгласно решението по делото *Rosengren c. Roumanie* (no 70786/01, § 38). Липсата на възможност съдилищата да определят по-кратък от предвидения в закона срок била пречка за индивидуална преценка. Правителството признава, че спорните мерки представляват ограничения на свободата на придвижване и на избор на местоживеенето по смисъла на чл. 2 от Протокол № 4, но смята, че те са били предвидени в закона, че са преследвали легитимни цели и че са били необходими в едно демократично общество. На жалбоподателя била определена минималната честота на явяване пред отговорния за наблюдението орган и му било наложено само едно от предвидените в закона ограничения, което съдилищата намерили за необходимо с оглед на тежестта на извършеното от него престъпление и на поведението му по време на изтърпяване на наказанието. Той разполагал с възможност да поиска предсрочно отпадане на ограничението, ако спазва добро поведение.

123-126. Съдът отбелязва, че освен забраната за напускане на дома в определени часове и задължението за явяване пред

отговорния за наблюдението орган, жалбоподателят е трябвало да съобщава за всяка смяна на местоживеенето си – мярка, която по силата на закона следва автоматично от поставянето му под административно наблюдение. Съдът напомня, че вече е приемал такива мерки за попадащи в приложното поле на чл. 2 от Протокол № 4 (цитираното *De Tommaso*, §§ 17, 88 и 89; *Bolat c. Russie*, no 14139/03, § 66) и намира, че наложените на жалбоподателя ограничения и забрани, разгледани поотделно или в съвкупността им, представляват намеса в правото му на свободно придвижване, гарантирано от тази разпоредба.

127-131. Разглежданите мерки са имали правно основание в приетия през 2011 г. Закон № 64-FZ. Относно предвидимостта му, която жалбоподателят оспорва, Съдът напомня заключението си, че не става въпрос за „наказание“ по смисъла на чл. 7 от Конвенцията, и приема, че налагането на превантивни мерки на визираните от този закон лица с оглед на тяхно поведение, предшестващо влизането му в сила, не поставя проблем. Трябва обаче да се провери дали разпоредбите му са били достатъчно прецизни що се отнася до времевия им обхват и до лицата, за които се отнасят. Съдът отговаря положително на този въпрос, като отбелязва, че към онзи момент законът е описвал подробно категориите лица, подлежащи на административно наблюдение, и се е основавал на обективни критерии като статуса на „осъждан“, тежестта на престъплението и вида рецидив, никой от които не оставя място за свободна преценка от страна на съдилищата, а срокът на наблюдението не е могъл да надвишава този, в който лицето има статуса на „осъждано“. Жалбоподателят е бил от лицата, по отношение на които административното наблюдение е било автоматична мярка, независимо от

поведението им по време на изпълнение на наказанието. Той не оспорва предвидимостта на закона що се отнася до обхвата на посочените в него забрани и ограничения, а и не са му наложени другите три вида възможни забрани. Поради това и като се има предвид, че Съдът няма за задача да разглежда приложимото законодателство *in abstracto*, той намира, че не е необходимо да преценява дали обхватът на тези забрани и ограничения е бил достатъчно предвидим.

132. По отношение на преследваните със спорните мерки цели Съдът отбелязва, че правителството се позовава на Закон № 64-FZ, според който административното наблюдение цели, наред с другото, предотвратяване на престъпността и на рецидивите. Жалбоподателят оспорва тезата му, но според Съда той не поставя под въпрос целите като такива, а годността на предвидените мерки да ги постигнат. Съдът обаче следва да се произнесе не относно ефикасността на конкретните мерки, а относно легитимността на посочените от правителството цели от гледна точка на чл. 2, § 3 от Протокол № 4. Като отчита, че съдилищата са мотивирали поставянето на жалбоподателя под административно наблюдение с необходимостта от предотвратяване на рецидив, той намира, че ограничаващите свободата му на придвижване мерки са преследвали целта „предотвратяване на престъпления“.

133-137. Съдът напомня, че мярка, която ограничава свободата на придвижване, е оправдана само докато действително способства за осъществяването на преследваната с нея цел (напр. *Riener c. Bulgarie*, по 46343/99, § 122). Освен това, дори и да е оправдана в началото, тя може да стане непропорционална и да наруши правата на засегнатото лице, ако продължава автоматично през дълъг период от време, без периодично преразглеждане (*Földes et*

Földesné Hajlik c. Hongrie, по 41463/02, § 35 и 36). Честотата на периодичния контрол зависи от естеството на ограниченията и конкретните обстоятелства. Той трябва да бъде осъществяван от съдилищата, поне като последна инстанция, а обхватът му трябва да им позволява да държат сметка за всички фактори, в т.ч. за пропорционалността на мярката (*Battista c. Italie*, по 43978/09, § 42). В случая продължителността на административното наблюдение е определена от закона и не зависи от преценката на съда. Законът обаче позволява на засегнатото лице да поиска частично вдигане на наложените му ограничения, като съдилищата могат да вземат предвид всички относими към поведението му обстоятелства. Това води Съда до заключение, че той предвижда възможност за периодичен съдебен контрол върху необходимостта от оставане в сила на ограниченията, чието налагане не е задължително, като забраната за излизане пред нощта. Няма данни жалбоподателят да е подал такова искане, поради което Съдът не може да прецени дали обхватът на този контрол е бил достатъчен на практика. Що се отнася до мерките, чието налагане е задължително, а именно явяването пред натоварения с наблюдението орган, законът предвижда, че поставеното под административно наблюдение лице може да поиска предсрочно прекратяване на този режим като такъв след изтичане на половината от срока, за който е приложен, а ако искането му бъде отхвърлено, може да подаде ново след 6 месеца. Следователно жалбоподателят е имал възможност да подаде такова искане след изтичането на първоначален период от три години. С оглед на естеството на ограничението, и по-специално на честотата на наложеното му лично явяване, Съдът намира, че това не може да се приеме за несъвместимо с изискването за периодичен контрол. Той констатира също така, че след този начален

период жалбоподателят е могъл да иска съдебен контрол върху необходимостта от оставане на мярката в сила 6 месеца след всяка отхвърлена молба.

138-139. В светлината на изложеното Съдът намира, че приложените по отношение на втория жалбоподател мерки за административно наблюдение са били пропорционални на преследваните цели и следователно не е налице нарушение на чл. 2 от Протокол № 4 към Конвенцията.

Русия е нарушила чл. 38 от Конвенцията като е отказала предоставяне на „доклади за бойните действия“ с обяснението, че представляват „държавна тайна“, въпреки предложението на Съда да бъдат представени само извлечения, които не са конфиденциални.

[Georgia v. Russia \(II\) \(no. 38263/08\)](#) -
Решение на Голямото отделение

Виж по-горе в раздел „Допустимост на жалбите пред ЕСПЧ“

• ДЕЛА НА СЪДА НА ЕС

1) Член 6, § 1 от Директива 2008/115/ЕО относно общите стандарти и процедури, приложими в държавите членки за връщане на незаконно пребиваващи граждани на трети страни, във връзка с член 5, буква а) от тази директива и с член 24, § 2 от Хартата, трябва да се тълкува в смисъл, че преди да издаде решение за връщане на непридружено ненавършило пълнолетие лице, съответната държава членка трябва да извърши цялостна и задълбочена преценка на положението на това лице, като надлежно вземе предвид висшия

интерес на детето. В този контекст тази държава членка трябва да се увери, че в държавата на връщане съществува подходяща възможност за приемане на въпросното непридружено ненавършило пълнолетие лице.

2) Член 6, § 1 от Директива 2008/115, във връзка с член 5, буква а) от тази директива и с оглед на член 24, § 2 от Хартата, трябва да се тълкува в смисъл, че държавата членка не може да прави разграничение между непридружените ненавършили пълнолетие лица с единствен критерий тяхната възраст, за да провери дали съществува подходяща възможност за приемане в държавата на връщане.

3) Член 8, § 1 от Директива 2008/115 трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска държава членка, която вече е взела решение за връщане на непридружено ненавършило пълнолетие лице и се е уверила съгласно член 10, § 2 от тази директива, че то ще бъде предадено на член на неговото семейство, на определен настойник/попечител или на подходящи приемни центрове в държавата на връщане, впоследствие да не извежда това лице, докато същото не навърши 18 години.

Решение на СЕС по дело [C-441/19](#)

Фондация „Български адвокати за правата на човека“

**Гр. София 1000
Ул. „Гурко“ № 49, вх. А, ет. 3
Тел./Факс. : 02/980 39 67**

e-mail: hrlawyer@blhr.org

www.blhr.org

Редактор на броя *София Разбойникова*

Подбор на решенията на ЕСПЧ *Здравка Калайджиева*

За изготвянето на броя допринесоха и *Анна Гаврилова-Анчева, Васил Панайотов, Десислава Джарова, Никола Огнянов, Пламен Стефанов и Стоян Мадин.*

Е-mail за връзка: hrlawyer@blhr.org

© Всички права запазени

Публикуваният текст не обвързва Европейския съд по правата на човека, Съвета на Европа или Съда на Европейския съюз.

Този документ е създаден с финансовата подкрепа на фонд „Активни граждани България“ по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство. Цялата отговорност за съдържанието на документа се носи от Фондация „Български адвокати за правата на човека“ и при никакви обстоятелства не може да се приема, че този документ отразява официалното становище на Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство и Оператора на фонд „Активни граждани България“.